

Lunds universitet

Sociologiska institutionen

Avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap

MKV 404, 61-80p. (30 ECTS)

Vt 2005

Handledare: Peter Dahlgren

Examinator: Gunilla Jarlbro

Större möjligheter än intresse

Medborgarkultur och deliberativ diskurs på svenska socialpolitiska hemsidor

Fredrik Holmquist

Abstract

Author: Fredrik Holmquist

Title: Greater opportunities than interests: Civic culture and deliberative discourse on Swedish NGO websites.

Graduate thesis: General course 61-80 p, 20 credits (30 ECTS). Media and Communication Studies, Lund University.

Thesis: This is a normative and descriptive study in Swedish, which examines a selection of Swedish NGO websites as potential forums for civic culture and deliberative discourse in the public sphere. Sociocultural, political and sociological and media and communication theories are combined. The work is made within a Habermasian tradition, but the importance of a hermeneutic methodology is stressed, along with the sociocultural perspective to reach an understanding of why citizens engage in politics. In contrast to much of the earlier research concerning deliberative discourses on the Internet, a more informal understanding of how people discuss politics is stressed.

Questions: What kind of civic role do the websites discursive dimensions address? What kind of civic identity do the users address in the websites resource dimensions?

Empirical results: The empirical results are both discouraging and encouraging for advocates who put their trust in the Internet as a potential civic tool, in these times when neoliberal models of citizens are prioritizing citizens as consumers, thus neglecting citizens as political actors. The study reveals that the websites show good results in general, regarding the civic roles and identities of the websites as both discourse and resource for the users. Yet, as they constitute public arenas for, and foster civic culture and deliberative discourse, they still are a marginal phenomenon. There still exists a digital divide in Sweden, but the access to and knowledge of how to use the Internet is not the biggest issue. The main problem is the lack of general interest – only a couple of thousand people visit and use the websites as civic tools for discussion and deliberation. The tendency, however, is that a greater number of citizens are getting involved in the NGO websites, which constitute a small alternative part of the Internet as a public sphere.

Keywords: Internet, public sphere, NGOs, websites, citizenship, media use, civic culture, deliberative discourse.

Innehåll

1. Inledning	1
Syfte	1
Mål	2
Frågeställningar	2
2. Metod	2
Empiriskt urval	2
Det empiriska materialet	2
Presentation av det empiriska materialet	3
Hemsidor som empiri	5
3. Teori	6
Medborgarkultur	6
Demokratins problem	10
Offentligheter	11
Offentligheternas tre dimensioner	12
Tillgång, kunskap, användning och innehåll	14
Medieteknik och social kontext	16
Internet och demokrati	17
Den deliberativa diskursen	18
Deliberativ och liberal medborgarmodell	19
Den deliberativa diskursens begränsningar	20
Deliberativa debatter på internet	21
Teorisammanfattning	23
4. Empirisk forskning	25
5. Analys och resultat	28
Den representativa dimensionens diskurs: medborgarroll	28
Den integrerade dimensionens resurs: medborgaridentitet	35
6. Slutsats	41
Litteratur	44
Källor	49

1. Inledning

Sedan internet började etableras som allmänhetens kommunikationsmedel i mitten på 1990-talet har många undrat hur det nya mediet påverkat offentligheterna, där den politiska debatten och opinionsbildningen ska ske. Samtidigt har diskussionen om demokratins problem inom statens ramar intensifierats. De två ämnena har sammankopplats och det har funnits ett hopp om att internet på något sätt ska ha en positiv effekt på demokratin och lindra dess åkommor. Hittills har resultaten huvudsakligen varit negativa eller tvetydiga.

Slutsatserna är knutna till vilka antagande de frågande har om demokrati.

Internets icke-hierarkiska och decentraliserade uppbyggnad, globala kommunikativa möjligheter, lättillgänglighet, låga driftskostnader och ökade tekniska tillgång, gör att nätet ses som utvecklande och stärkande av offentligheter och därmed på sikt demokratin i en deliberativ riktning. Internet ger på gott och ont plats för många olika alternativa intressenter och medietexter, vilket leder till att perspektiv från nationer, organisationer och företag kan ifrågasättas och alternativa tolkningar exponeras. På så sätt blir allmänheten mindre beroende av traditionella medier (tv, radio, tidningar, etc.) som är mer vertikalt envägskommunicerande och kan istället själva ta initiativ till mer horisontell kommunikation. Internets globala struktur gör att skapandet av politiska intressegemenskaper inte begränsas av nationsgränser, vilket skapar förutsättningar för nya typer av offentligheter. Nätet erbjuder enklare samordning av politiska aktioner, det möjliggör för nya politiska kontaktytor, plattformar och forum för diskussion och debatt.

Detta är egenskaper som passar utomparlamentariska socialpolitiska rörelser utmärkt. De har på de politiska partiernas bekostnad, börjat spela en allt mer aktiv och betydelsefull roll för människors politiska engagemang. Hur ser då dessa rörelsers hemsidors potential ut i internetoffentligheten?

Syfte

Uppsatsens syfte är att studera ett urval svenska socialpolitiska internethemsidor som potentiella forum för medborgarkultur och deliberativ diskurs i internetoffentligheten. I studien integrerar jag sociokulturella-, statsvetenskapliga-, sociologiska- och medie- och kommunikationsteorier.

Mål

Uppsatsens mål är att undersöka den svenska internetoffentlighetens möjligheter för medborgarkultur och deliberativ diskurs.

Frågeställningar

Vilken medborgarroll går att utläsa av hemsidornas diskursdimension?

Vilken medborgaridentitet går att utläsa av hemsidornas resursdimension?

2. Metod

Empiriskt urval

Hemsidor från hela den alternativa ideologiska kartan har analyserats. Det är inte den ideologiska retoriken som intresserat mig, utan hemsidorna som demokratiska medier. Hemsidorna har alternativa, ickeparlamentariska och socialpolitiska inriktningar. I amerikanska och brittiska undersökningar brukar man prata om Non Governmental Organizations (NGOs), New Social Movements (NSMs), Social Movement Organizations (SMOs) och Transnational Social Movement Organizations (TSMOs) (se Rodgers, 2003). Om hemsidorna drivs av en privatperson, en förening, en organisation, ett ickeparlamentariskt parti o s v kvittar. Mina tre urvalskriterier utöver det har varit att; de ska vara svenska; de ska uppdateras regelbundet; och att det ska föras en regelbunden dialog i debattforumen eller gästböckerna.

Det empiriska materialet

Alternativa svenska socialpolitiska hemsidor kan grovt delas in i fyra övergripande ideologiska intressesfärer: socialistiska, feministiska, djurrättsaktivistiska och nationalistiska. En del globaliseringskritiska, människorättsaktivistiska och fredsaktivistiska faller delvis utanför de sfärerna.

Över tvåhundra hemsidor har denna profil. Få av dem har någon form av debattforum. Av ett åttiotal socialistiska, är det uppskattningsvis fem stycken som har debattforum (globaliseringunderifran.org, kcommunity.nu, sac.se, socialism.nu, vanster.nu).

Av ett fyrtiotal feministiska, är det uppskattningsvis sex stycken som har debattforum (femetik.se, feminist.just.nu, feministen.org, jamoombud.se, roks.se, sexradikal.nu). För att få ett så heterogent empiriskt material som möjligt har jag även inkluderat den antifeministiska hemsidan antifeminist.nu.

Av ett fyrtiotal djurrättsaktivistiska är det uppskattningsvis fem stycken som har debattforum (djuretik.se, faltbiologerna.se, meatinfo.org, vegan.nu, veganrunners.org).

Och av ett trettiotal nationalistiska är det uppskattningsvis två stycken som har debattforum (motstand.org, ungsvenskarna.se).

Två hemsidor med debattforum som inte går att placera i någon av de ideologiska sfärerna utan sträcker sig över flera är; befria.nu och flashback.se. befria.nu har forum på teman: kvinnor, matvanor, kropp, information, ensamhet och själ. flashback.se har forum för: data, IT och internet, droger, läkemedel och drycker, hobby och fritid, kultur och humaniora, media, politik och samhällsdebatt (bl a nationalsocialism), sex, vetenskap och teknologi, övrigt.

Cirka tjugo stycken hemsidor är sammanlagt aktuella som empiriskt material. Av dem har jag valt ut två stycken från vardera av de fyra alternativa ideologiska sfärerna: vanster.nu, socialism.nu, vegan.nu, faltbiologerna.se, feminetik.se, antifeminist.nu, ungsvenskarna.se och motstand.org.

Presentation av det empiriska materialet

Hemsidorna har mellan tiotals och hundratals besökare dagligen. Grammatiken och stavningen är deras och inte min, detsamma gäller även citaten från dem senare i analysen.

vanster.nu är en ideell och oberoende organisation för vänsterorienterade. Vårt mål är att vara en mötesplats och informationscentral för människor till vänster. Vi vill skapa bättre möjligheter att organisera motstånd (<http://www.vanster.nu>, 2005 05 10).

socialism.nu är försöket att skapa en informativ hemsida om socialismen. Meningen är att man ska kunna besöka hemsidan oavsett om man bara är lite nyfiken på vad socialism är, eller om man redan känner sig väldigt insatt i ämnet. Vi tycker inte att det behövs ännu en hemsida som tillhandahåller samma material som alla andra vänstersidor på internet, därför försöker vi lägga upp texter och annat material som kan vara svårt att hitta på internet. Till skillnad från många andra vänstersidor så är vår målsättning också att hitta bra texter, inte bara vilket dravel som helst. Kvalitet istället för kvantitet, alltså. Vi har också satsat hårt på att bygga upp ett bra fungerande forum för att främja en såpass bra debatt som möjligt. Vi kan nu konstatera att vi har det absolut bästa svenska vänsterforumet på internet. Lätt att komma igång med, trevliga deltagare och ett bra diskussionsklimat gör att vem som helst kan känna sig välkommen, så länge man följer reglerna (<http://www.socialism.nu>, 2005 05 10).

vegan.nu fick sitt namn februari 1999, efter att tidigare hetat "Magnus gröna sidor" under några år. Det var nu sidan började ta form från att ha varit en privat sida av och om Magnus Rönnerup till en nättidningen och faktabank med inriktning på veganism och djurrätt. En viktigt motpol mot den traditionella media som gör sensation av allt. vegan.nu har fått många människor att ändra attityd mot veganer och djurrättsaktivister,

främst via forumet där veganer, djurrättsaktivister, jägare med flera ofta möts i heta debatter. Sidan drivs av den ideella föreningen med samma namn.

Grundidén

Vegan.nu är sidan där veganer och djurrättsaktivister kunde träffas och byta tankar och erfarenheter med varandra och på så sätt inspirera varandra. Men även att personer som inte är så insatt i veganism ska kunna hämta information och diskutera med personer som lever som veganer.

Föreningen vegan.nu

Föreningen bildades i juli 2002 med målsättning att öka intresset för en vegansk kost genom att erbjuda olika tjänster på webbplatsen som till exempel recept och diskussionsmöjligheter. vegan.nu är en ideell förening som är paripolitiskt och religiöst oberoende. Att vara medlem i föreningen kostar inget men är ett krav för att få ta del av vår medlemsfunktion på webbplatsen. Det är dock gratis att vara medlem i föreningen (<http://www.vegan.nu>, 2005 05 11).

Fältbiologerna är en fristående och ideell ungdomsorganisation till Svenska Naturskyddsföreningen för natur- och miljöintresserade ungdomar mellan 7 och 25 år. Föreningen verkar för ett hållbart samhälle, global rättvisa och god miljö. Fältbiologerna anordnar kurser, utflykter och utbildningar för att sprida kunskap om natur och miljö. Föreningen bedriver också opinionsbildning och försöker påverka myndigheter, politiker, företag, organisationer och allmänhet till att skapa en bättre värld. Fältbiologernas medlemmar är organiserade i lokalgrupper runtom i landet (<http://www.faltbiologerna.se>, 2005 05 12).

feminetik.se öppnade den 13 september 2003 och har från starten haft som ambition att stärka feministisk kamp genom att erbjuda alla feminister en mötesplats och en chans att uttrycka sig på Internet. feminetik.se är Sveriges enda feministseparatistiska hemsida, vilket har orsakat att vi då och då anklagas för att hämma yttrandefriheten, censurera och inte vilja ha en öppen debatt. Kritikerna har i viss mån rätt. feminetik.se har aldrig haft som mål att vara Sveriges bästa diskussionsforum feminister och antifeminister emellan (men vi blev det ändå och det är fantastiskt kul). Vårt mål har alltid varit att skapa öppen debatt feminister emellan. Därför är vårt enda krav för deltagande på feminetik.se att du är feminist. Vi har dock ingen definition på vad detta innebär. Detta för att kunna minska klyftorna mellan olika inriktningar och för att feminister av alla åldrar, kön, sexualiteter samt övrig politisk åskådning skall känna sig hemma här. feminetik.se är partipolitiskt och religiöst obundet och drivs av mig, Josefine Alvunger (jag är envåldshärskarinna). Jag äger rättigheterna till allt som skrivs på sidan (<http://www.feminetik.se>, 2005 05 12).

antifeminist.nu För en dualistisk genusdebatt på båda könen villkor, för båda könen bästa.

Antifeministiska Samfundet grundades i november 1996 och är en organisation för diskussion om och kritik mot feminism. Här träffas vi, män och kvinnor, feminister och antifeminister. Här för vi den debatt som från början blev, och fortfarande är, bannlyst i media och politik: Debatten om jämställdhet på båda könen villkor, för båda könen bästa. Självfallet är vi inte mot kvinnor, rättvisa mellan könen, eller att könsroller förändras när människor så önskar (<http://www.antifeminist.nu>, 2005 05 12).

ungsvenskarna.se *Sverigedemokratisk Ungdom är ungdomsförbund till moderpartiet Sverigedemokraterna. Vår politik bygger på en demokratisk, nationalistisk värdegrund, med familjen, hembygden och fäderneslandet i centrum* (<http://www.ungsvenskarna.se>, 2005 05 12).

motstand.org *Tanken är att Motstånd ska verka som ett nationellt forum för nationalsocialistiska och fascistiska idéer, såsom de främst kommit till uttryck i 1930- 1940-talens nationella rörelser såsom Sven-Olov Lindholms Svensk-socialistisk Samling, Per Engdahls Nysvenska Rörelsen, eller Adolf Hitlers Nationalsocialistiska Tyska Arbetarpartiet för att nämna några framträdande exempel. (...) Motstånd är alltså ingen organisation, utan verkar enbart som en mötesplats på Internet för bevarandet och utvecklandet av nationalsocialismens och fascismens idéer* (<http://www.motstand.org>, 2005 05 12).

Hemsidor som empiri

Den kvalitativa innehållsanalysen lämpar sig bäst för att få förståelse för den sociokulturella dimensionen av hur hemsidorna adresserar användarna och av hur användarna nyttjar hemsidorna.

Hemsidans kommunikativa form är en viktig del av budskapet till och om samhället. I interaktiva medier är det särskilt intressant att inte bara se vad mediet kan göra med användarna, utan också vad användarna kan göra med mediet (Jensen och Helles, 2005; Wilhelm, 1999). Websidor är en form av diskursiv självpresentation. Ett dilemma för socialpolitiska organisationer är hur deras websidor ska adressera både de involverade och allmänheten. Men hemsidorna har också en resursdimension som aktualiseras i användarnas faktiska användning.

Hemsidornas diskursdimension består av mediet som text i bred bemärkelse. Vilka förväntningar har hemsidornas skapare på användarna i deras medborgarroller som politiska aktörer (Jensen och Helles, 2005; Olsson, 2004; Svensson, 2001)? Vad går att utläsa ur hemsidornas möjligheter för dem?

Resursdimensionen består av användarnas mediebruk. Vilken medborgaridentitet ger användarna uttryck för i sina medborgarroller? Identiteten som medborgare rör självbilden som deltagare i demokratin i vid bemärkelse; utblickar mot samhället, tankar om det samhälle man lever i och dessutom om tankarna på sig själv som deltagare i samhället.

Diskursdimensionen analyseras genom hemsidorna i sin helhet. Resursdimensionen analyseras genom interaktionen i främst debattforumen, som i sin tur kan härledas till användarnas tolkning och förståelse av hemsidan och mer specifikt forumet.

3. Teori

Hur den offentliga diskussionen ska föras och vilken roll medierna kan och bör spela i relation till demokratin har de senaste fyra decennierna ofta diskuterats utifrån Jürgen Habermas *Borgerlig offentlighet* (2003/1981). Denna och hans senare teorier i bl a *Kommunikativt handlande* (1990) har använts som teoretisk bakgrund för att hävda att internet antingen förser eller inte förser medborgare med en offentlig sfär (Salter, 2003). Vilken slutsats man drar, är naturligtvis beroende på vilka kriterier eller normer man har i bedömningen.

Habermasinfluerad forskning fokuserar oftast på produktionen och innehållet i kulturella former (Stevenson, 2004). Mediernas hegemoniska diskurs och ansvar för reproduktionen av asymmetriska sociala relationer överskattas och spänningen mellan hegemoni och socialpolitisk självständighet underskattas. Denna forskning tenderar att ha brister på grund av att det saknas en humanistisk utgångspunkt i människan, som syftar till en förståelse av den hermeneutiska processen. Det finns över huvud taget en negligering av den kulturella dimensionen i politisk analys (Corner och Pels, 2003). För Habermas är kommunikation i grunden snarare en fråga om politiska och etiska problem än semantiska och psykologiska (Peters, 2001). Med det inte sagt att medieforskningen ska ägna sig åt okritiska hyllningar till medietexter och därmed missa institutionella faktorer och den bakomliggande politiska ekonomin. Människans roll och förståelse i sammanhanget får inte glömmas bort.

Denna uppsats har tre huvudteman: medborgare, demokrati och internet. Förståelsen för den medborgerliga dimensionen stödjer jag på sociokulturell teori om medborgarkultur. De politiska förutsättningarna för människor i sina medborgarroller, stödjer jag på statsvetenskaplig och sociologisk teori om demokratins problem, utomparlamentariskt politiskt engagemang samt den liberala och den deliberativa diskursens olika medborgarroller. Internetmediet som detta engagemang ska ske i eller genom, stödjer jag på medie- och kommunikationsteori om offentligheter, internet och webbsidor.

Jag har en bred förståelse av teori och har därför i kapitlet även inkluderat delar som snarare än att tjäna som analysverktyg av empirin, tjänar till att kontextualisera analysresultaten i slutsatsen. Detta gäller främst den svenska internetstatistiken och medborgarmodellerna.

Medborgarkultur

Det finns inslag i medborgarrollens mer informella dimensioner, bortom de formella relationerna till staten eller de politiska makthavarna, för vilka internet kan vara en viktig

resurs (Olsson, 2002a). Relationerna och aktiviteterna är informella i den meningen att de inte berör medborgarens förhållande till staten eller de politiska makthavarna, utan medborgarnas relationer till varandra, exempelvis i skapandet av gemenskaper och aktiviteter i offentligheter. Här aktualiseras också identitetsdimensionerna i medborgarskapet.

Medborgarskapets mer informella dimensioner brukar förankras i den civila samhällssfären där dessa aktiviteter pågår. Det civila samhället utgör en sfär som existerar utanför familje- och släktrelationer. Det är medborgarskapets informella men offentliga dimensioner som betonas mer än de intima. Medborgarskapets informella dimensioner handlar i mycket om utåtriktade praktiker som deltagande i diskussioner i olika offentliga sammanhang. Det finns två viktiga skäl till att förankra medborgarskapets informella dimensioner i det civila samhället. Dels tydliggör det att ett välfungerande civilt samhälle har relevans för den formella demokratin, då dess verksamheter påverkar staten och ekonomin. Och dels separeras det ekonomiska samhället (marknaden) från det civila. Därmed misstas inte på nyliberalt manér kommersiell verksamhet för att vara civil, medan all statlig inblandning betraktas som ett obehörigt ingrepp i ett annars fungerande samhälle av ekonomisk och civilt frivillig verksamhet. Något som dualistiska samhällsmodeller lätt gör med indelningen i stat respektive civilt samhälle. Civila associationer och relationer som sociala rörelser skiljs på så sätt från ekonomiskt instrumentella som lobbyverksamhet. Internet möjliggör att praktiker kan kopplas både till medborgarrollen och medborgaridentiteten (Ibid.).

Aktiviteter i gemenskaper och i offentliga sfärer bidrar till att skapa medborgarkulturer, en kulturell komponent av: värden, samhörighet, kunskap, praktiker, diskussion och identiteter som gör demokratin möjlig (Dahlgren, 2000; 2003a; 2003b; 2003c; 2004 (2004 är egentligen två texter, men med identiskt innehåll); Olsson, 2004). De sex kategorierna är integrerade och förstärker varandra i ett kretslopp. Idén om medborgarkulturer utgår från att medborgare är sociala aktörer och frågar vilka kulturella faktorer som kan påverka människors handlingar och kommunikation i de skiftande rollerna som medborgare. Medborgarkulturer måste vara förankrade i vardagslivet om de ska vara levande och ha någon betydelse. Det räcker inte med mer officiella uppfattningar. Teorin framhåller att mening, identitet och subjektivitet är viktiga element av politisk kommunikation. Medborgarrollen behöver självfallet inte alltid ha politiska aspekter. Teorin vill poängtera den processuella och kontextuella dimensionen; vad som är politik är inte givet, utan konstrueras via ord och handling. Teorin förutsätter inte homogenitet bland medborgare, tvärtom antar den att det finns flera sätt på vilket medborgarskap och demokrati kan skapas. Genom att medborgarskap ses som en dimension av identitet, genereras inte ett fördefinierat, homogent och universellt medborgarskap.

Däremot förutsätter den behovet av ett delat minimalt engagemang till demokratiseringen. Det innebär en förmåga att kunna se bortom den egna gruppens omedelbara intressen.

Värden: Demokrati kan inte fungera utan tolerans och vilja att följa demokratiska principer som är förankrade i vardagslivet. Peter Dahlgren skiljer mellan grundläggande värden som jämlikhet, frihet, rättvisa, solidaritet och procedurmässiga värden som öppenhet, ömsesidighet, diskussion, ansvarsskyldighet och tolerans. Även upprätthållandet av ett legitimt juridiskt system är ett uttryck för värden som måste ingå i medborgarkulturer eftersom demokratin inte kan överleva i rättslöshet. Konfliktlösningen som en arbetsform och strävan efter kompromisser i situationer där konsensus är omöjlig, är en huvuduppgift i ett demokratiskt samhälle och det kräver en acceptans av spelreglerna.

Samhörighetskänsla: Samhörighetskänsla innebär någon slags känsla mellan medborgare att de trots alla skillnader tillhör samma sociala och politiska enhet. En medvetenhet om en existerande medborgerlig samhörighet, en svårpreciserad känsla som grundar sig på en insikt om behovet av att behålla demokratin och hålla sig till dess spelregler. I medborgerliga sammanhang kan det handla om ett visst förtroende, en slags tillit, den generaliserade ärligheten och förväntningen på ömsesidighet hos människor som vi inte känner personligen men som vi kan ha ett meningsfullt utbyte med. Samhörighetskänslan kan vara både i större kollektiv som samhället och i mindre kollektiv som små organisationer.

Kunskap: Kunskap är olika sorters referensmässiga framställningar som i internetsammanhang kan vara: nyhetsuppdateringar, rapporter, analyser, artiklar, länkar till resurser, etc. En typ av kunskaper är kompetenser som är avgörande för förmågan att agera kommunikativt. Både praktisk handling och kritiskt analyserande kunskap som såväl indirekt som direkt utmanar massmediernas dominerande referens- och tolkningsramar.

Praktiker: Demokratin och utövandet av medborgarskapet måste vara en praktik som inlemmas i vardagen. Det är viktigt att demokratin förkroppsligas i konkreta, återkommande handlingar i vardagen. Likväl måste det finnas möjligheter för medborgare att kunna bryta rutinen och exempelvis visa civilkurage och bryta mot regler som strider mot deras personliga moral. Med tiden blir praktiker till traditioner och erfarenheter blir kollektiva minnen. Demokratin måste kunna referera till det förgångna utan att bli låst i det förgångna och nya praktiker måste utvecklas för att inte demokratin ska stagnera. Diskussion är kanske den mest fundamentala formen av medborgerlig praktik. I diskussionen aktualiseras, sprids och förstärks mycket av innehållet i de andra dimensionerna. Den typ av medborgarskap som man föreställer sig på utomparlamentariska politiska webbsidor grundas inte så mycket i partipolitikens ideologier, utan i ideologiskt gränsöverskridande handling, demokrati är något

som görs av medborgare i olika sammanhang. Mobilisering via nätet är en form av praktik (se exempelvis Anderson and Cornfield, 2003; Bennett 2003a; 2003b; 2003c; 2003d; McCaughey and Ayers, 2003; Rodgers, 2003; Warkentin, 2001).

Diskussion: Diskussion är en form av praktik, men eftersom dialogen mellan medborgare är fundamental i demokratin kan den behöva en egen kategori. Diskussion som en beståndsdel i medborgarkulturer är central i den offentliga sfären och ett nyckelbegrepp i deliberativ demokrati. Diskussionsdimensionen är en sorts metakategori i vilken mycket av medborgarskapsdimensionerna aktualiseras, sprids och förstärks. Medborgardiskussionen är samtidigt en integrerad del av medborgarkulturen. Diskussionerna kan analyseras genom deras diskurser, deras rumsliga och kontextuella platser och miljöer och deras sociala omständigheter. Vilka underförstådda regler råder i dessa kontexter och hur främjar eller hindrar samtalsetiketten de offentliga diskussionerna?

All kommunikativ interaktion i vardagslivet ska inte ses som medborgerlig diskussion. Men vi kan inte på förhand veta precis vilka samtal som får politiska dimensioner för deltagarna. Den traditionella och formella förståelsen av politisk diskussion fokuserar på problem- och konfliktlösning. Den är för ändamålsenlig och målorienterad. Habermas deliberativa diskurs inte undantagen. Politisk diskussion är inte så situationellt distinkt från andra typer av samtal. Dahlgren poängterar genomträngligheten, rörigheten och oförutsägbarheten. Medborgarrollen är aldrig given på förhand. Snarare än debatt mellan olika åsikter, handlar diskussionerna oftast om förstärkandet av en allmän uppfattning av världen, utbyte av erfarenheter, bekräftandet av den kollektiva identiteten och att väga olika strategiska möjligheter till aktiviteter mot varandra.

Identiteter: Det är kanske få som identifierar sig med rollen som medborgare, men för att demokratin ska fungera måste människor se på sig själva som åtminstone potentiella deltagare i samhället. Det är inte etiketten utan subjektiviteten som är det viktiga; en grundläggande uppfattning av social tillhörighet och socialt deltagande. Medborgarskapsidentiteter skapas av individer såväl som sociala miljöer och institutionella mekanismer. Genom olika former av medborgaraktiviteter tillsammans med andra så konstrueras och underhålls medborgaridentiteter. Medborgaren får kunskap och kompetenser för att delta och bemyndigas. Handlingarna leder till nya kunskaper och kompetenser och en stärkt medborgaridentitet (Ibid.).

Teorin om medborgarkultur ligger i linje med den statliga demokratiutredningens slutbetänkande *En uthållig demokrati!* (SOU, 2000). I den förespråkas en deltagardemokratisk modell med deliberativa kvaliteter. En grundläggande tanke är att alla ska kunna delta och att

alla har ett ansvar för att delta eftersom demokratin förankras i människors vardagsliv. Detta normativa ideal sätts i kontrast till mer elit- eller konkurrensdemokratiska modeller, som fokuserar på rösträtt, beslutsrätt och främst tolkar demokratin som ett sätt att effektivt fatta majoritetsbeslut.

Demokratis problem

Ett antal teman är återkommande i diskussionerna om demokratis tillstånd som ofta kallas ”kris”. Jag har valt det något mindre dramatiska ordet ”problem”.

De återkommande teman i diskussionerna om demokratis problem är: det minskade deltagandet i de demokratiska valen, de politiska partiernas minskade medlemstal, den minskade aktiviteten i det civila samhället, växande klyftor mellan medborgare och förtroendevalda, samt politikens medialisering (Lundquist, 2001; Olsson, 2002a; 2002b; 2004; Svensson, 2001).

I uppsatsen syftas främst på svenska förhållanden men problemen är ofta generella för västvärldens demokratier, med olika nationella variationer (Dahlgren, 2003c; 2004).

De två första teman är ganska oproblematiska påståenden eftersom det finns konkreta siffror på hur många som deltar i val och är medlemmar i politiska partier. Även om valdeltagandet fortfarande är högt vid en internationell jämförelse med runt 80 procent, oroar den vikande trenden (Olsson, 2002a; 2004). Ungdomar och invandrare är överrepresenterade bland dem som inte röstar. Att traditionella folkrörelser som nykterhetsföreningar, fackföreningar, bildningsförbund och idrottsföreningar, inte längre är lika självklara institutioner för folkbildning och skapare av socialt kapital för senmodernitetens medborgare, betyder inte att aktiviteten i det civila samhället minskat. Konsekvenserna av individualiseringen i samband med det politiska engagemanget är bl a ett mer personligt, självförverkligande och självreflexivt utomparlamentariskt engagemang i sociala rörelser, aktivistgrupper, medborgarkampanjer, konsumentkampanjer och globala ansatser till opinionsbildning, s k enfråges-politik eller livsstilspolitik (Bennett, 2003a; 2003b; 2003c; 2003d; 2004; Corner och Pels, 2003; Dahlgren, 2004; Olsson, 2004).

Många medborgare riktar kanske bara sitt politiska intresse bortom det parlamentariska systemet? Eller så håller de på att göra en ny definition av vad som konstituerar det politiska och politik, ofta i kontexten av just alternativa sociala rörelser. I dessa är gränserna rörliga mellan politik, kulturella värden, identitetsprocesser och självtillit. Även distinktionen mellan rollen som medborgare och rollen som konsument, är svår att upprätthålla i en allt mer marknadsorienterad värld. I takt med att konsumtionen ökar, så ökar även möjligheterna för

medvetna och kritiska konsumenter att genom konsumentpolitik agera mot företag och regimer. Men politik är inte bara en instrumentell aktivitet för att uppnå specifika mål, utan också en uttrycksfull aktivitet, ett sätt att hävda gemenskap, värderingar och ideal i den offentliga sfären (Ibid.).

Det minskade valdeltagandet och medlemsantalet i partier kan vara en indikation för ett missnöje eller minskat intresse för partipolitiken och de politiska representanterna. Politiken har i ökad utsträckning anpassats till mediernas och marknadens logik och krav (Corner och Pels, 2003; Olsson, 2002a). Medialiseringen och kommersialiseringen ställer nya krav på politiker och de politiska budskapen. För att budskapen ska nå fram i mediebruset måste de vara tydliga, slagkraftiga och upprepas många gånger i olika sammanhang. Det har gjort att ideologiska debatter som inte gör sig i medier har satts på undantag. Det blir slagord och skickliga ordvrängningar i linje med medielogiken, istället för resonerande och analyserande debatter. Även de politiska skandalernas uppblussande kan kopplas till medielogiken. Skandalerna är avgränsade i tid och rum med enkla skeenden att beskriva, de har tydliga aktörer med goda och onda, de involverar kända personligheter med offentliga politiker och skandalerna är lätta att följa upp med fördjupning.

Kanske är den ökade cynismen inför det politiska systemet en följd av mediernas framställningar som på olika sätt underminerat traditionella demokratiska värderingar och identiteter (Dahlgren, 2004)? Men ett eventuellt tilltagande missnöje med politiker kan också ses som en demokratins mognadsprocess, att medborgare har blivit mer självständiga och kritiska än tidigare (Corner och Pels, 2003). Har medierna förstärkt medborgarskapet genom att förse det med en ny medvetenhet och nya förväntningar?

Det viktigaste är inte hur verklig och omfattande demokratins problem är, utan att det finns en utbredd uppfattning om att demokratin befinner sig i kris (se exempelvis SOU, 2000). Demokratins problem har som tidigare nämnts, kopplats ihop med den nya informations- och kommunikationstekniken. Datorn och internet anses som verktyg för medborgaren att ha potential och möjligheter att förändra demokratin i positiv riktning. Demokratiretoriken som har omgett tekniken har menat att demokratin genom teknikens möjligheter till insyn, kunskap, dialog, debatt och idéutbyte kan bli starkare, djupare, bättre, och mer vital.

Offentligheter

Offentligheter har två aspekter: den fysiskt rumsliga och den diskursiva eller sociala (Bjurström, Fornäs och Ganetz, 2000). Den rumsliga är när människor samlas i spatialt

lokaliserade offentliga rum som ett kafé exempelvis. Genom medier bildas också diskursiva eller sociala offentligheter tvärsöver rumsliga och i viss mån även tidsliga gränser. Det är medierna som offentligheter som åsyftas i uppsatsen, närmare bestämt internet som offentlighet.

En fungerande offentlig sfär är idealt sett en konstellation av kommunikativa rum i samhället, som fritt och på lika villkor tillåter information, idéer och debatter att cirkulera för allmän/gemensam beskådning, läsning eller lyssning (Bjurström, et al., 2000; Carlsson, 2002; Dahlgren 2002; 2003a; Svensson, 2001). Det är den eller de platser och institutioner där människor i sina roller som medborgare har tillgång till vad som metaforiskt kan kallas samhällseliga dialoger om frågor av allmänt intresse, med politik och kultur i deras bredaste innebörd. Detta ska resultera i formationen av politisk vilja, en allmän opinion. Dessa offentligheter där medierna har en framträdande roll ska också rymma kommunikationen mellan medborgare och samhällets makthavare. I demokratiutredningen är den fria åsiktsbildningen grundläggande (SOU, 2000).

Det är alltså främst i medierna den medborgerliga offentligheten finns, medierna är i mycket den medborgerliga offentligheten (Bjurström, et al., 2000; Dahlgren 2002; 2003a; Poster, 1998; Svensson, 2001). Men eftersom det finns många medier finns det många offentligheter i offentligheten, även kallad den offentliga sfären eller det offentliga rummet. Är den offentliga sfären en stor pluralistisk offentlig sfär som binder samman dessa mindre sfärer, eller är det många mindre offentliga sfärer som utgör den offentliga sfären som helhet? Jag tar inte ställning i frågan, men jag utgår från att internet är en mycket viktig sådan. Hemsidorna jag ska undersöka kan med sina inriktningar kallas alternativa offentligheter eller motoffentligheter på internet, men jag behandlar nätet som en offentlighet.

Offentligheternas tre dimensioner

Peter Dahlgren har delat in offentligheterna i tre konstituerande dimensioner: struktur, representation och interaktion (Dahlgren, 2003a).

Den strukturella dimensionen har att göra med institutionella faktorer som medieorganisationer, deras politiska ekonomi, det politiska styret, makt, ägande, kontroll, finansiering och det rättsliga ramverket som definierar kommunikationens regleringar och policyfrågor. Klassiska demokratiska frågor om yttrandefrihet, tillgång och inkluderingens och exkluderingens dynamik, hör till denna dimension. I fråga om internet riktas uppmärksamheten mot hur gestaltningen av de kommunikativa rum som är väsentliga för demokratin ser ut. Hur organiseras nätgeografin legalt, socialt, ekonomiskt, kulturellt, tekniskt

och webbarkitekturiskt? Dessa faktorer påverkar i vilken mån som nätet är eller inte är tillgängligt för allmänheten. Denna dimension kommer jag i slutsatsen att relatera mina resultat från diskurs- och resursanalysen till.

Den representativa dimensionen refererar till mediernas produkter. I fråga om politisk kommunikation berörs frågor om rättvishet, ärlighet, öppenhet, rimlighet, perspektivpluralism, ideologiska tendenser, etc. Denna dimension är hemsidornas diskurs.

Den interaktiva dimensionen aktualiserar Jürgen Habermas (2003/1981) m fl argument att allmänheten borde ses som mer än bara en mediepublik. Allmänheten existerar enligt Habermas *Borgerlig offentlighet* som diskursiva ömsesidigt påverkande och interagerande processer. Istället för en kulturellt och politiskt resonerande allmänhet, finns en konsumerande. Istället för att samlas i offentligheten för att diskutera livets och politikens problem, sitter allmänheten i sin isolerade och förkrympta intimsfär och ser professionella politiska debatter på tv. Allmänheten passiviseras och blir enbart indragen i maktprocessen som väljare och konsumenter av politiska paket (se även vad Bennett skriver om demokratins marknadsanpassning, 2003d). Det finns ingen fri åsiktsbildning i egentlig mening, utan den allmänna opinionen produceras av massmedier. Möjligtvis tar allmänheten ställning i efterhand genom bifall, men den varken formar eller producerar politiken. Det är en patroniserande och pessimistisk tes, men som normativ kritik av politikens medialisering och medborgarens allt mer perifera politiska betydelse har den – i motsats till mycket annat i boken – fortfarande bärkraft, liksom hans fokus på uppdelningen av vad som anses vara privata och offentliga angelägenheter som är ständigt aktuell. Enskilda individer som konsumerar medier i hemmet utgör ingen eller en mycket vag allmänhet. Den grundläggande premisen för de demokratiteorier som ser deliberation som fundamentalt, är att demokrati i slutänden tillkommer när medborgare pratar med varandra. Internetanvändaren är som fysisk person framför datorn, men i en virtuell förståelse av forum, så är användaren också på nätet tillsammans med andra och diskuterar (Sundén, 2002).

Interaktionen har två aspekter (Dahlgren, 2003a). Den första aspekten har att göra med medborgares möten med medier och den kommunikativa processen av förståelse, tolkning och användning av produkterna. Den andra aspekten är mellan medborgarna själva i allt från två-persons konversationer till stora möten. Oavsett om det är formaliserat som deliberation är det en del av den sociala kontexten av vardagsliv. Det handlar om cirkulationen av mening i en bredare mikrokontext av vardagslivet. Hemsidorna som resurs är båda dessa aspekter och dimensionen som helhet.

Med internet förstärks offentligheternas spretande karaktär. Empiriskt glider

representations- och interaktionskategorierna ofta in i varandra. Nätet bryter med uppdelningen av antingen massmediernas ”få till många” eller interaktionens ”en till en” (Ibid.).

Tillgång, kunskap, användning och innehåll

Användandet av internet förutsätter tillgång. Frågan om tillgång har två dimensioner: den materiella, fysiska tillgången och kunskapsstillgången (Olsson, 2002a).

Det har skett en snabb spridning av datorer och internetuppkopplingar i Sverige, som ligger långt fram i ett globalt perspektiv i fråga om tillgången till tekniken (Bergström, 2004; Kvarnström, 2004). Hösten 2002 hade närmare 65 procent av landets hushåll tillgång till internet. Läger man därtill tillgången på skolor och arbetsplatser blir siffran närmare 75 procent.

När det gäller potentiella ojämlikheter i Sverige är tillgången till tekniken (fungerande dator med rätt kapacitet, ett modem och uppkoppling till en server) främst relaterad till social klasstillhörighet och de ojämlikt fördelade materiella resurserna inom ett samhälle (Carlsson, 2002; Dahlgren, 2002; Olsson 2002b). De bättre bemedlade har bättre resurser att införskaffa tekniken. Det är oftast de vanliga sociologiska variablerna som spelar in i denna digitala klyfta: inkomst, utbildning, kön, ålder och etnicitet. Precis som för andra medietekniker följer spridningen ett välbekant mönster där först ut är högutbildade, yngre och resursstarka personer (Bergström, 2004). Tillgången är mest utbredd bland unga och medelålders, medan pensionärer ligger långt efter och klyftan har till och med ökat något. Tekniken är mer utbredd bland akademiker och tjänstemän än i arbetarfamiljer. Tillgångens viktigaste bakgrundsfaktor är åldern, som har fått ökad betydelse.

Tillgångsmönstret blir ännu tidligare när man analyserar den generella internetanvändningen (Ibid.). Den ökade användningen är störst bland personer mellan 15 och 65 år. Användningen är mer utbredd bland män än bland kvinnor. Skillnaderna mellan könen är förhållandevis små och de minskar något över tid. Det är större skillnader i användningen beroende på ålder och skillnaden är närmast konstant över tid. Störst betydelse för användningen i den här jämförelsen har utbildning. Användningen en genomsnittlig dag är mer utbredd bland högutbildade än bland lågutbildade.

Bland de grupper som kommit efter i fråga om relevanta kunskaper för användandet finns samhällets materiellt svagare grupper som pensionärer och då särskilt kvinnor (Olsson, 2002b). Utbildningsfaktorn påverkar också hur kunskaper i hanterandet fördelar sig. Den

typiske nätanvändaren har högre utbildning än genomsnittsbefolkningen. Kunskapen påverkas i sin tur av sociala och diskursiva resurser (Olsson, 2002a). Sociala resurser avser hur användningen och uppfattningen formas av olika hushålls olika sociala kontaktnät, särskilt kontakter med andra användare av samma teknik. Diskursiva resurser avser teknikens beskrivelse vid olika tidpunkter i offentliga diskurser och hur dessa beskrivningar av tekniken influerar användningen. Detta är en viktig faktor för hur tekniken förstås och tas i bruk. Det är viktigt att understryka att den fysiska tillgången till internet i hemmet, inte är garanti för positiva effekter, utan dessa är beroende av användarnas intresse, vilja och kunskaper i hanterandet av tekniken (Olsson, 2002b).

Användningen av olika internetfunktioner ser mycket olika ut i en jämförelse mellan olika befolkningsgrupper (Bergström, 2004). Den största skillnaden finns mellan unga och gamla och för den mer nöjesbetonade användningen. Det är främst ungdomar som ägnar sig åt spel, musik och chat på nätet. Det nöjesbetonade användningen är också mer utbredd i lågresurs- än i högresursfamiljer, både om man ser till utbildning och familjeklass. Motsatt förhållande råder för informationssökning, e-postande, nyhetsanvändning och bankärenden, där högre tjänstemän i högre grad använder nätet.

I fråga om innehållet på internet så är tendensen en ökad kommersialisering vilket hör samman med att utvecklingen främst styrs av marknadskrafterna (Bennett, 2003a; Dahlgren, 2002; Olsson, 2002b; Salter, 2003). Både i fråga om antalet hemsidor på nätet med explicita kommersiella förtecken och att allt mer av utrymmet på nätet är omgivet av kommersiella intressenter. ”Banners” med reklam dyker exempelvis ofta upp på skärmen när man surfar. Men att de kommersiella krafternas närvaro på nätet tilltar behöver inte vara ett problem för nätanvändning av mer politisk karaktär, eftersom det finns gott om utrymme på nätet. Det kan tilläggas att sex fortfarande är det som merparten av internetanvändarna letar efter (Carlsson, 2002). Internet är en integrerad del av den globala kapitalismens dynamik (Bennett, 2003a; Dahlgren, 2003a). Istället för att se avancerad kommunikationsteknik som den stora utjämnaren med de magiska krafterna att väcka demokratins sömngång, borde den kanske främst ses som förstärkningen av de socioekonomiskt privilegierade och resursstarka (Wilhelm, 1999).

Nätanvändningen till politiska syften är mycket underlägsen andra användningsområden (Dahlgren, 2003a; 2003c). Bara en väldigt liten del av interaktionen kan anses vara manifestationer av den offentliga sfären. Olika former av demokratisk deliberation överskuggas helt av konsumtion, underhållning, privata ärenden, etc.

Medieteknik och social kontext

En utmaning för forskning om medierad kommunikation har varit att undvika deterministiska föreställningar om medietekniken som tillräcklig för social handling och utveckling, men ändå erkänna att informations- och kommunikationsteknik kan vara dess nödvändiga förutsättning. Teknikens potential aktualiseras och utvecklas självfallet av människor i olika sociala processer i historiska kontexter som möjliggör vissa interaktionsformer men inte andra (Jensen och Helles, 2005).

Utopiska och dystopiska visioner bottnar ofta i en utgångspunkt som betraktar tekniken som en abstrakt och självständig kraft (Bennett, 2003a; Dahlgren, 2002). Dessa missar det komplexa samspelet mellan kommunikationsmöjligheter och samhällliga sammanhang. Alltför mediecentriska synsätt bortser från de sociala, politiska och ekonomiska villkoren som styr utvecklingen. Både utopister och dystopister tenderar att spekulativt projicera egna personliga förhoppningar eller farhågor om samhällets framtid, utan att utifrån ett empiriskt material analysera hur internet faktiskt samspelar med omgivningen.

Många av de optimistiska antagandena om vad det nya mediet ska föra med sig till politiken är i relation till teknikens kapacitet fullt rimliga (Olsson, 2002a; 2004; Salter, 2003). Problemet är att de fokuserar för mycket på tekniken och glömmer människorna som använder den. Detta får inte tolkas som en truism, att medierna blir vad vi gör dem till. Vad som händer med politiken i den digitala tidsåldern är i linje med mitt sociokulturella perspektiv, inte i första hand en teknisk fråga, utan en social. Internet är ett verktyg med stor teknisk kapacitet med potential att bistå i flera önskvärda förändringar av politiken, men om dessa blir en realitet är en fråga som inte besvaras av tekniken. Makt och vanmakt i ett samhälle förändras inte av införlivandet av en ny medieteknik. Det är människans användning av tekniken som åstadkommer samhällsförändringar. Och användaren är ingen universell kategori, det finns ingen ordinär användare.

Nätet i sig skapar inte en mer deliberativ demokrati, men kan vara en hjälp på vägen (Idid.). Internet är socialt i båda ändarna och har även ett socialt ursprung med maktintressen och intentioner för vita män i en kapitalistisk världsordning. Dessa är förhandlingsbara för olika aktörer i olika ursprung, beroende av de sociala aktörernas ianspråktagande. Men nätet är inget neutralt eller oskyldigt verktyg och det har inte utvecklats i syfte att i första hand stärka individen i rollen som medborgare. Det är också viktigt att skilja på möjligheterna som nätet erbjuder medborgaren och på vad som blir konsekvenserna av dessa. Konsekvenserna är en fråga om ianspråktagandet av tekniken i olika sociala och kulturella kontexter. Möjligheterna kan vara till gagn för såväl rollen som identiteten hos medborgare.

Internet och demokrati

Internet har som nämnts tillskrivits förmågan att kunna bistå i en förändring av demokratin på flera av de områden där den samtida västerländska demokratin upplevs ha problem (Dahlgren, 2003a; 2003c; 2004; Olsson, 2002a; 2002b).

Två perspektiv dominerar i synen på nätet som en offentlig sfär. Ett optimistiskt och ett pessimistiskt.

Det pessimistiska som menar att det skett en del intressanta förändringar i hur demokrati fungerar, men att som helhet är internets inverkan anspråkslös och t o m försumbar. Nätet är bara ytterligare ett verktyg som återskapar och förstärker existerande politiska strukturer, en förlängning av det politiska livet utanför nätet. Ur detta perspektiv är nätet bara ett administrativt verktyg som kan effektivisera, samordna och rationalisera rådande politisk verksamhet. Det tros inte bidra till några mer genomgripande förändringar av politikens och demokratis förutsättningar. Istället blir det ytterligare en kanal för politisk kommunikation från de politiska partierna till deras väljare och en resurs för informationshämtning från vilken medborgaren enkelt kan hämta uppdaterad, offentlig information. Argumentet är att nätet inte har gjort någon skillnad i det ideologiska politiska landskapet. Det har varken bidragit till att mobilisera fler medborgare att delta, eller till att förändra politikens villkor. Detta perspektiv utgår från förutsättningar som inte ser bortom det formella politiska systemet och mediernas traditionella roll i det. Demokratins problem medges men lösningen antas vara att vitalisera den traditionella politiska modellen för politiskt deltagande och politisk kommunikation.

Det andra perspektivet menar att vi rör oss mot en övergångstid, där dåtidens självklarheter om hur demokrati fungerar har blivit problematiska. Demokratin anses vara vid ett historiskt vägskaal. Det första perspektivets syn om en återgång till det normala utmanas av utvecklingen av ökad sociokulturell heterogenitet och nationalstatens förändrade roll. Denna utveckling är extra tydlig i internets informella och utomparlamentariska politik. Det har skett en ökning av ”en-frågespolitik” eller ”livsstilspolitik”. En del av förkämparna är stora och kraftfulla intressegrupper, andra är sociala gräsrotsrörelser. Organisationsformerna är varierande, många är löst och horisontellt sammansatta med ett rörligt medlemskap jämfört med traditionella partier. Nätet möjliggör för en demokrati som bygger på medborgares direkta deltagande i omröstningar, det skapar nya plattformar för mer jämlik politisk debatt och ett outtömligt flöde av information och kunskap bortom nationsgränserna och de traditionella medierna.

Skillnaden mellan de två perspektiven ligger mycket i deras olika sätt att definiera vad politik, det politiska och demokrati är och kan vara (Ibid.).

Den deliberativa diskursen

Mellan dess två ytterligheter vill jag understryka internets potential för deliberativa diskurser. Deliberativ demokrati kallas också samtalsdemokrati och/eller diskussionsdemokrati (Premfors och Roth, 2004).

Man bör skilja på direkt deliberativ demokrati som komplement eller ett alternativ till demokrati baserad på representation och på indirekt deliberativ demokrati i en mer diskursiv förståelse (Reinkainen och Reitberger, 2004).

Förutsättningen för den direkta är att deliberation faktiskt kan skapa konsensus om det gemensamma bästa och att det gemensamma bästa är något som är tillräckligt konkret för att utgöra underlag för beslutsfattande. Men den deliberativa demokratin tenderar att privilegiera elitens kommunikationsformer (Dahlgren, 2003a). Historiskt så har samhällets demokratiska karaktär tvingats fram genom mobilisering, skapandet av kollektiva identiteter och gemensam handling och inte genom färdigheter i deliberativ konsensus. Konflikt är ständigt närvarande i de skiftande relationerna mellan olika intressenter, mellan olika grupperingar av ”vi” och ”dem” i pluralistiska samhällen. Uppgiften är kanske inte att sträva efter konsensus, som alltid är temporär, eller att bekämpa makt och motsättningar från demokratisk politik, utan att formulera maktformer som styrs av demokratiska värderingar och ett demokratiskt system. Istället för att avlägsna passionen från politiken och ersätta den med rationell konsensus, borde kanske målet vara att mobilisera passionen för demokratin (Ibid.). Även i demokratiutredningen understryks att det inte alltid är vare sig möjligt eller önskvärt att uppnå samsyn (SOU, 2000). Istället understryks att det i det differentierade samhället är viktigt att lyfta fram de pluralistiska dragen i demokratin. Representativ demokrati behövs för att politiska samtal ofta inte resulterar i samförstånd och det gemensamma bästa som den direkta deliberativa demokratin syftar till (Reinkainen och Reitberger, 2004). Den representativa demokratin är kanske den enda praktiskt möjliga demokratimodellen (Strömbäck, 2000)?

Den diskursiva modellen avser att deliberation är utspridd i samhället i offentliga sfärer och tänks existera parallellt med det vanliga politiska systemet, som ett komplement eller korrektiv till den representativa demokratin (Reinkainen och Reitberger, 2004). Habermas föreslår en modell där samhället indelas efter två korsande dikotomier (Bjurström, et al., 2000). Längs den ena axeln skiljer sig systemen (stat och marknad) från livsvärlden (offentligheter och intimsfär) och längs den andra det offentliga (stat och offentligheter) från det privata (marknad och intimsfär). Habermas syn på demokratin som bestående av två ”spår”, där deliberation i den offentliga sfären handlar om opinionsbildning, är ett exempel på en mer diskursiv tolkning av den deliberativa demokratin. Det krävs en offentlighet som kan

bistå den representativa demokratin med opinion (Björk och Peterson, 2002). Det är denna mindre anspråksfulla och kontroversiella indirekta deliberativa diskursmodell jag avser i uppsatsen.

En grundläggande skillnad i termen diskurs, är den mellan en lingvistisk och en sociologisk tillämpning (Svensson, 2001). Den förra betonar de språkliga mönstren i tal och texter och den senare den sociala kommunikation som samtalet och texten är en del av. Det är den mer sociologiska tillämpningen jag syftar på.

Deliberativ och liberal medborgarmodell

Senmodernitetens underliggande ideologiska fundament är nyliberalismen (Bennett, 2003d). Den diskursiva betydelsen av deliberativ demokrati kan ses som både kritik av och ett alternativ till det nyliberala medborgarperspektivet universalism (Olsson, 2004; Strandbrink, 1998). I dess idévärld saknar medborgarskapets innehåll betydelse. Där finns inga politisknormativt relevanta skillnader mellan människor med avseende på; kön, klass, etnicitet, sexualitet, intelligens, utbildning, politisk tillgång, makt, benägenhet eller intresse för politisk handling, identitet, mental läggning eller materiella, sociokulturella eller andra förutsättningar. Det nyliberala perspektivet förutsätter att vi alla är födda fria, jämlika, förnuftiga, har ett inneboende värde och att demokratin redan finns i representativa demokratier (Nerman, 1997; Strandbrink, 1998). Om människan definitionsmässigt är fri, då behöver man inte göra sig fri. Om alla människor är jämlika, då behöver man inte arbeta för jämställdhet, etc. Följer vi bara lagarna och reglerna och får argument, så kan vi välja och demokratin fungerar. Beslut och val kan därför anses demokratiska, bara formerna iakttagits. Men demokrati är inte en form eller en uppsättning lagar, regler eller värden, utan ett reellt sätt för medborgarna att förhålla sig till varandra i samhället. Den nyliberala demokratisynen ger inget eller för lite utrymme för mer förutsättningslösa och öppna diskussioner om sakfrågor, demokratins villkor och det ”fria” valets sociala och ekonomiska förutsättningar (Ibid.). Habermas har framhållit värdet av de villkor som medborgare skulle välja om de kunde delta som fria och jämlika, i diskursiv viljebildning (Premfors och Roth, 2004).

Det diskursiva perspektivet har starkare normativa krav på hur demokratiska processer ska te sig, än den liberala modellen (Olsson, 2004). I likhet med denna tillskrivs konstitutionen ett stort värde, men det diskursiva perspektivet sätter också ett stort värde i den opinionsformerande processen. Även i demokratiutredningen (SOU, 2000) understryks behovet av civilsamhälleliga ”dygder” (Björk och Peterson, 2002). Det nyliberala perspektivet betonar istället att varje medborgare är en konsumerande individ som primärt ska söka

tillfredsställelse för sina egna önskningar och behov i relation till det politiska systemet (Bennett, 2003d; Strandbrink, 1998). Det gör den medborgerliga bördan lättburen, eftersom samhällets politiska dimension som främst väljare är marginell. Den nyliberala ambitionen att avpolitisera och privatisera delar av ansvaret för människans sociala behov, kan tolkas som en politisk strategi att legitimera den nyliberala politiken.

Liberalismen har kommit ur fas med tiden. Från att ha fungerat emancipatoriskt under det sena 1800- och tidiga 1900-talets demokratiska nydaning, har idéläran kommit att cementera en dogmatisk makttidition för de privilegierade. Det diskursiva perspektivet försöker mot denna bakgrund, att återerövra och erkänna den medborgerliga betydelsen som det nyliberala perspektivet förnekar. Det nyliberala svaret på denna kritik är att hålla kvar idén om social aktivitet, men samtidigt tömma medborgarskapet på politiskt innehåll (se Arvidsson, m fl. 1996). Det görs genom betoningen på att det är i det privata som människor lever större delen av sina liv (Strandbrink, 1998). Den offentliga och politiska dimensionen blir då marginell och utan större normativ eller analytisk relevans. Men att det politiska systemet kan fungera även om det medborgerliga initiativet inte spelar en avgörande roll för de politiska beslut som fattas, betyder inte att bärandet av den demokratiska bördan fördelats eller organiserats på ett annat sätt. Det betyder att den börda som fördelats på ett annat sätt, i samma mån inte är en demokratisk börda. Detta är det demokratiska medborgarskapets ofrånkomliga logik, såvida inte utgångspunkterna formuleras om. Tendensen är att medborgares politiska görande ersätts av professionella politiker, tjänstemän, opinionsbildare, pr-konsulter och reklamare (Ibid.).

I förhållande till det diskursiva perspektivet erbjuder internet till formen stora deliberativa möjligheter som de traditionella medierna helt eller delvis saknar (Bennett, 2003a; 2003b; 2003c; 2003d; Rodgers, 2003).

Den deliberativa diskursens begränsningar

Demokratiteorier har ofta framhållit att den kommunikativa interaktionen bland medborgare är av stor betydelse (Lundquist, 2001). Allmänhetens medborgardiskussion anses vara både moraliskt och funktionellt för en vital demokrati. Medborgarperspektivet utgår från att den politiska demokratin på lång sikt endast kan fungera genom den enskilde medborgarens engagemang och medverkan. I demokratiutredningen ses relationen mellan beslutsfattare och medborgare och mellan medborgare inbördes, som avgörande för att demokratin ska fungera (SOU, 2000). Detta förutsätter naturligtvis olika former av kommunikation.

Offentlig debatt kan vara ett procedurorienterat och fredligt sätt att låta medborgare få

utlopp för sina motsättningar och aggressioner (Reinkainen och Reitberger, 2004). Det kan fostra respekt för yttrandefrihet och kritik, det kan vara ett medel för myndigheter och folkvalda att stämma av medborgarnas åsikter. Habermas har poängterat att deliberativ demokrati som praktisk diskurs uppmuntrar till empatisk lyhördhet mellan deltagarna, vilket hjälper dem att övervinna sina egocentriska perspektiv. Han menar att det ideala utfallet av praktisk diskurs är kommunikativ handlande, där vi frivilligt och i konsensus samordnar våra handlingsplaner.

Habermas och de som arbetar i hans teoretiska tradition har haft en stor inverkan på formandet av idén om den deliberativa demokratin (Dahlgren, 2003a; Reinkainen och Reitberger, 2004; Svensson, 2001). Främst tanken att deliberation syftar till att producera en öppen diskussion som ska uppnå en rationellt motiverad konsensus. Hans konsensusyttande deliberativa diskurs är konstruerad efter den vetenskapliga diskursens förnuft, argument, belägg och öppenhet för nya erfarenheter och ståndpunkter. Men till skillnad från diskussioner mellan medborgare så har vetenskapliga diskurser i detta en gemensam grund att stå på och ett gemensamt syfte. Habermas nyttoinriktade diskursiva rationalism i samband med den offentliga sfären, förutsätter för mycket, samtalssituationerna är för idealiserade. Den brister i hänsyn till poetiska, affektiva, humoristiska och ironiska inslag. Och de asymmetriska maktrelationerna som finns inbyggda i kommunikativa situationer underskattas. Även förnuftets resonabla rimlighet är en social konstruktion som vanligtvis gynnar de som redan har makt. Det är ett felslut att tro att politik enbart hör ihop med rationalitet och att underhållning enbart hör ihop med känslor.

Deliberativa debatter på internet

Resultaten av de empiriska studierna som gjorts på området är varierande, men i huvudsak tenderar de att ge de kritiska debattörerna rätt (Olsson, 2004). Webbsidornas interaktiva potential är mer begränsad än vad som antagits av både forskare och kommentatorer (Jensen och Helles, 2005). Kopplingen mellan nätinteraktion och interaktion bortom nätet har inte underlättat allmänhetens deltagande i politiska och andra sociala processer i någon anmärkningsvärd grad. Nätdiskussionernas inlägg kräver inte att användaren har utbytt perspektiv eller övervägt andra åsikter (Wilhelm, 1999). Den livaktiga diskussionen uteblirofta och betydande användargrupper känner sig främmande inför att delta i debattforum (se exempelvis Olsson, 2002a). Habermas höga standard för en ideal dialogsituation är oftast väl så idealistisk i en analys av verklighetens utomparlamentariska politiska diskussion på nätet (Dahlgren, 2003a; Reinkainen och Reitberger, 2004). Inläggen är inte alltid så rationella,

toleransen gentemot oliktankande låg och formerna för interaktion inte alltid så medborgerlig. Hellre än att bygga på underbyggda argument består diskussionen ofta av fragmentariska utspel och den är heller inte alltid särskilt reflekterande. Provokativa och oresonliga debatter är vardagsmat, det ömsesidiga utbytet är ofta begränsat. Många ”snackar” men hur många ”lyssnar”? ”Diskussionerna” bygger i hög utsträckning på enskilda medlemmars utspel och inte på en resonerande, övervägande och inkluderande debatt (Olsson, 2002a). En fördel med nätet är annars just att användarna kan ta sig tid att utveckla resonemang. Lite cyniskt kan man hävda att det låter precis som det politiska livet bortom nätet och att det inte finns någon anledning att det skulle ske en förändring av formen, bara för att diskussionen förs på nätet.

Likväl ger internet tillgång till ett outsinligt utbud av debatter och diskussioner att ingå i och debatterna är tekniskt sett lätta att nå för internetanvändare (Olsson, 2004). Nätet erbjuder möjligheter att delta för människor som i andra sammanhang, som ansikte-mot-ansikte, skulle vara för hämmade, blyga och tycka att det finns för mycket tabun, sociala, psykologiska skillnader etc. (Salter, 2003). Men är anonymiteten frigörande eller fängslande för individen (Wilhelm, 1999)? Anonymiteten kan bidra till oansvariga, oseriösa resonemang och inlägg och den kan skapa osäkerhet om vem/vilka som verkligen deltar. Det kan i för sig vara sekundärt eller till och med irrelevant ur vissa aspekter. De kognitiva effekterna är inte universella, utan kontextberoende av social kontext, identitetsinnehåll och villkoren för sociala relationer.

Ett effektivt deltagande i deliberativa diskurser har bäst möjligheter i små församlingar, eftersom det är praktiskt begränsat hur många som kan resonera med varandra samtidigt (Reinkainen och Reitberger, 2004). Detta är relativt i förhållande till tid och tum, då en del diskussionsteman kan utvecklas och pågå med ett effektivt deltagande i flera år. Men i ett kortare tidsperspektiv blir det problematiskt om många ska delta. En annan möjlig begränsning är att forumen tenderar att bli väldigt specialiserade med homogena användargrupper, vilket kan avskräcka andra användare (Ipdj). Homogena grupperingars nackdel är att det i ett mer pluralistiskt samhälle kan bli svårare för nya identiteter att samexistera (Wilhelm, 1999). Att organisationer saknar parlaments praktiska ansvarsbörda, kan göra att den politiska processen tillförs en överdrivet moralisk dimension (Björk och Peterson, 2002; Eriksen och Weigård, 2000). Det moraliska renhetssträvandet kan leda till politisk alienation och social atomisering och organisationen kan bli fundamentalistisk. Förståelsen av vad som är förnuftigt är relativt och beroende av normerna i den specifika kontexten hävdade Habermas i sin teori om det kommunikativa handlandet (Eriksen och Weigård, 2000; Habermas, 1990). Sanningshalten i påståenden riskerar i homogena kontexter

att inte behöva försvaras mot en större allmänhets kritik.

Teorisammanfattning

Medborgarskapet är den moderna demokratiska ordningens kärnpunkt. Det är i den suveräna medborgarens politiska subjektivitet den demokratiska principen i första hand uttrycks i det moderna sammanhanget; det är den demokratiska idéns mest grundläggande fästpunkt (Strandbrink, 1998: 49).

Citatet sammanfattar min utgångspunkt att medborgare är demokratiers mest utmärkande element. Alla regimer har regler och en offentlig sfär, men det är medborgare som gör dem demokratiska (Strandbrink, 1998). Den syn på medborgaren som vägleder den här uppsatsen är främst inspirerad av det deltagardemokratiska och det deliberativa perspektivets bild av medborgaren. Medborgarrollen spelas inte bara i relation till politikens formella arenor och institutioner, utan också i vardagen och på informella arenor som inte nödvändigtvis är uttalat politiska (Olsson, 2004). Detta Habermasinspirerade perspektiv uppmärksammar särskilt medborgarens kommunikativa praktiker. Den för medborgaren väsentliga kommunikationen sker på fler arenor än på dem avsedda för den formella politiken. Det viktiga för medborgarens kommunikation är inte var den äger rum eller vad den handlar om, utan att den förekommer. Kommunikation i sig bidrar till att skapa och reproducera den övergripande intersubjektivitet som gör demokratin möjlig. Medborgarrollen spelas i det civila samhället och i relation till staten, medan individen är konsument i relation till det ekonomiska samhället. Denna tredelning understryker en viktig begränsning för rollen och identiteten som medborgare, då de inte primärt har med det ekonomiska att göra.

Vi är så invanda att tänka i det liberala medborgarperspektivets strukturella termer, att vi tenderar att glömma bort att den fungerande demokratin självklart kräver att medborgarskapet också förankras i människors livsvärldsvärderingar och vardagspraktiker. Medborgarskap och en fungerande demokrati är mer än rättigheter, skyldigheter och formella politiska institutioner, det är också en kultur som gör det möjligt. Detta har också påverkat forskningsfältet politisk kommunikation, som i avsaknaden av ett kulturteoretiskt perspektiv haft en väl så formell förståelse av vad som är politik (Ibid.). Medborgarkultur kan hjälpa oss att förstå varför människor engagerar sig politiskt (Dahlgren, 2003c). I samband med hemsidor är frågan om och/eller hur de möjliggör för fler medborgare att delta?

Medierna bör varken betraktas som allsmäktiga eller förgörande. De har potential till såväl auktoritär manipulation som frigörande kommunikation (Bjurström, et al., 2000). Denna mer nyanserade ambivalens är att föredra framför skönmålningar av mediernas öppna frihet eller

reduceringen av dem till hopplösa maktorgan. Medborgare är aktiva uttolkare som använder medier på olika, ibland oväntade eller oförutsägbara sätt (Svensson, 2001). Samhället består av olika intressen och röster vars olikheter bör tas till vara. Kommunikation måste inte nödvändigtvis vara intersubjektiv, rationell eller syfta till konsensus i Habermas mening. Medier kan vara forum som bidrar till spridning och synlighet av olika samhällsgrupper och frågor i alternativa eller oppositionella offentliga sfärer. Allmänheten är både fragmenterad och pluraliserad och kan idealt i och genom medier ge uttryck för opinioner i samhället för att undergräva elitens hegemoni och utmana den etablerade makten att ta hänsyn till olika gruppers krav och åsikter. Medierna är en primär plats för maktutövning eller motarbetning. Maktojämlikheter behöver inte nödvändigtvis övervinnas i konsensussträvan för allmänhetens bästa.

Numera sker mycket av den mer progressiva medborgarliga diskussionen på internet (Dahlgren, 2003c; 2004; Olsson, 2002a). För nyare former av alternativ och utomparlamentarisk politik är nätet inte bara relevant, utan den centrala delen av den offentliga sfären (Bennett, 2003a; 2003b). På internet kan vi börja ana de största hoppen för medborgarkulturer (Dahlgren, 2003c; 2004). Men den politiska diskussionen gynnar inte alltid det medborgarliga idealet, mycket sker isolerat och dess bidrag till demokrati kan inte tas för givet. Nätets heterogenitet har en baksida av fragmentisering, med delar som rör sig mot öar av politisk kommunikation. Dessa öar hotar att undergräva en gemensam offentlig och medborgarlig kultur och den offentliga sfärens integrerande sociala funktion. De kan också nära intolerans om de har liten kontakt eller förståelse för varandra. På nätet finns dessutom explicit odemokratiska element.

Politisk aktivitet på nätet är i sig ingen garanti för att det gynnar demokratin. Utan någon indikation på att medborgarnas politiska diskuterande och deltagande har konsekvenser i form av inflytande och delaktighet, riskerar avståndet gentemot den parlamentariska politiken att öka (SOU, 2000). Demokratins former av representativa strukturer, legala ramverk och ett legitimt våldsmonopol, är förutsättningen för diskussioner i offentligheter (Björk och Peterson, 2002). En stark stat behöver visserligen inget civilt samhälle, men ett civilt samhälle kan inte göras utan en väl fungerande stat – eller omvänt – en konstitutionell demokratisk ordning förutsätter ett civilt samhälle. I offentligheterna bör makttillgången för starka grupper regleras och representationen av maktsvaga grupper underlättas.

Hemsidor är ett demokratiskt forum i den offentliga sfären. Frågan är vilka förutsättningar och vilken betydelse dessa webbsidor har i formandet av medborgarkulturer. I förhållande till befolkningen i sin helhet är antalet involverade ännu inte särskilt stort (Dahlgren, 2003c;

2004a). Men den politiska nätaktiviteten som nu kanske bara är i sin linda, kommer möjligtvis i ett historiskt perspektiv, ha visat sig vara betydelsefull, om än inte kompensande för den nuvarande demokratins alla brister och problem.

Jag vill avsluta kapitlet med ett citat om medborgarskapet som demokratins kärna:

Det demokratiska systemets enda kännetecken som inte kan reduceras till något annat är att medborgaren bär sin börda och deltar i den politiska processen. Därför hänger demokratisk framgång ihop med medborgerlig suveränitet, och demokratiserande analyser utgår med fördel från medborgarskapet. Det är inte brist på ledarskap eller effektivitet det liberaldemokratiska systemet lider av; detta finns i övermått. Eftersom makten måste vara delad mellan dem som ingår i den politiska gemenskapen för att läget ska kvalificera som demokratiskt är det snarare medborgarskapets anemi som är det tyngsta av det senmoderna samhällets problem. Allt annat är – ur detta perspektiv – boss (Strandbrink, 1998: 59).

4. Empirisk forskning

Boken *Motstånd* av journalisterna Jennie Dielemans och Fredrik Quistbergh (2000) är inget vetenskapligt verk, men boken innehåller en intervju med Magnus Rønnerup som skapat och är ansvarig för hemsidan vegan.nu. Eftersom människorna bakom hemsidorna annars är frånvarande i uppsatsen, ska jag kort redogöra för hans syn på saken. Magnus Rønnerup började göra hemsidan för skojs skull efter att han blivit arbetslös. Den första sidan var personlig med några vegetariska matrecept. Sedan fick han mer information, kom på fler idéer som han kunde göra och lägga ut på sidan. Det blev en nättidning med 15 000 unika besökare per månad (år 2000) och är ett tillhåll för både veganer och köttätare. Det var först vid den tiden som han fick råd att skaffa telefon hemma. Tidigare hade han prioriterat sidan och kostnaden för webbhotellet, eftersom sidan fyllde en viktig funktion. Han jobbar ungefär 20-25 timmar i veckan med sidan. Det är e-postkorrespondens, filnedladdning, skrivande och kodning. Ett redaktionsråd på sex personer kollar artiklarna, andra hjälper till som moderatörer och håller rent debattforumen från rasistiska eller sexistiska påhopp. En expert på näringslära svarar på kostfrågor som läsarna skickar in. Det som driver Magnus är engagemanget för djuren. Han kämpar mest för veganismen när det gäller maten, han vill avstå från att äta kött- och mejeriprodukter:

Jag skulle inte klara av att leva i dagens samhälle och se allt som pågår, utan att försöka förändra. Det går inte att bara vara passiv för då tynar man bort. Då inser de som förtrycker och behandlar människor eller djur illa att det här fungerar, vi kan ta ett steg till (Dielemans och Quistbergh, 2000: 159).

Klaus Bruhn Jensen och Rasmus Helles har till boken *The World Wide Web as Political Resource and Aesthetic Form* (2005) gjort en innehållsanalys av webbsidors potential som medborgerlig resurs för politiskt deltagande. De är främst intresserade av hur sidorna adresserar användaren. Det empiriska målet med studien är att identifiera, kategorisera och tolka ett urval av olika organisationers webbsidors kommunikation med allmänheten. Vilken sorts användarinvolvering förväntade organisationerna sig? De fem organisationskategorierna är: nationella parlament, politiska partier, utomparlamentariska organisationer, företag med politiska intressen och privatpersoners hemsidor. Webbsidorna valdes från femton slumpvis utvalda demokratier utifrån tre nivåer av ekonomisk utveckling (GNI). Från varje land togs parlamentets sida och tre sidor av respektive resterande fyra kategorier. Sammanlagt undersöktes 195 webbsidor. De två största och det minsta partiet i varje parlament valdes. De utomparlamentariska organisationerna valdes i första hand från FN:s lista över erkända NGOs. I andra hand togs de från etablerade länksidor på nätet.

Resultaten visar att NGOs fokuserade mycket på att få användarna involverade, genom bl a förslag på hur man ska gå med och sponsra organisationen. Produktionsvärdena var starka, om än svagare än både partier och företag. NGOs hade inte oväntat ett högt socialt engagemang och samhällsdeltagande. Tillsammans med partier var de bäst på att möjliggöra för kommunikation mellan användarna och inte bara mellan användare och webbsida. Båda förväntade sig mycket kommunikation och handling, men NGOs kommunikation var snarare horisontell och nerifrån-upp, än hierarkisk som partiernas. Och både NGOs och partier hade relativt stor betoning på interaktiva inlägg som en del av deras pågående organisationsprocesser av deliberation och debatt. Detta var en kontrast till parlamenten som inte stödde dialog runt deras aktiviteter. Sammanfattningsvis var samtliga organisationer och privatpersoners webbsidors interaktiva potential mer begränsad än förväntat.

Studien är mer metodisk och mindre teoretisk i förhållande till denna uppsats. Den blandar dessutom kvalitativ och kvantitativ metod. Min metod bygger på främst denna studie samt nästa.

Anthony G. Wilhelm är en av de Habermasinfluerade forskare som menar att internet inte förser medborgare med en offentlig sfär (1999). Han undersöker i "Virtual sounding boards: how deliberative is online political discussion?" vilka möjligheter till deliberation i den offentliga sfären som den politiska diskussionen har, utifrån Usenet nyhetsgrupper och America Online's (AOL) forum. Wilhelm har ett mer ambitiöst teoretiskt ramverk än Jensen och Helles. Teorierna handlar om den specifika karaktäristiken för den virtuella offentliga sfären. Deliberation och kritisk-rationell reflektion framhålls som förutsättningar för en bra

politisk konversation. Medan min innehållsanalys rör hela webbsidor, analyserar Wilhelm bara själva diskussionerna och deras karaktär i form av inläggens innehåll och diskussionskontext. Diskussionen bedöms efter fyra frågor om deliberation:

1) I vilken utsträckning är det påstående inlägg i förhållande till att användarna söker svar hos de andra deltagarna? De flesta inläggen var påståenden på under 100 ord som inte sökte svar av de andra.

2) I vilken utsträckning utbyts åsikter i förhållande till hänsynen och responsen på andras perspektiv? Användarna svarade inte på de andras perspektiv. Färre än var femte meddelande var ett direkt svar på ett tidigare inlägg. Bibehållen dialog mellan användarna på ett ämne eller inlägg var ovanligt. Wilhelm tror att en förklaring är att eftersom meddelandena inte adresseras till någon specifik respondent så finns det för lite skäl att svara på en anonym adressat.

3) I vilken utsträckning finns det en politisk åsiktshomogenitet? Forumen var virtuella samlingsplatser för människor som delade gemensamma politiska värderingar. Över 70 procent var homogena i att de demonstrerade ett antingen starkt eller moderat stöd, för den dominerande inställningen till en politisk fråga eller kandidat. Resultaten stödjer alltså tesen om att människor tenderar att söka sig till likasinnade.

4) I vilken utsträckning lever diskussionen upp till Habermas koncept om rationell överenskommelse? Ungefär tre fjärdedelar av meddelandena angav anledningar till deras påståenden. De resterande meddelandena stödde inte sina påståenden med argument. Wilhelm tror att den höga graden av kritisk-rationella texter kan bero på att internetanvändare ofta har gott om tid att i sin isolation och anonymitet i lugn och ro kan skriva sina meddelanden. I kontrast till ansikte-mot-ansikte möten där man ska svara direkt till andra människor.

Wilhelms slutsats är att forumen varken skapade eller förstärkte en allmän opinion som var resultatet av människor vars preferenser hade kritiserats i en offentlig samling. Istället för konsensus och problemlösande var det åsikter i diskussioner som primärt var sociala. I förhållande till min mer informella förståelse av politisk diskussion, har han inte bara för stränga, utan också missvisande kriterier. Forumen syftar inte till konsensus. Han är medveten om det problematiska att döma civilt politiskt engagemang efter ideala ändamålsenliga och målorienterade demokratiteorier, men framhåller ändå dess problemlösande syfte som analytisk strategi (Ibid.). För denna uppsats är det hans resultat om nätdiskussioners speciella karaktär som är intressant och inte hans slutsats om dem.

Tobias Olsson har skrivit rapporten *Oundgängliga resurser. Om medier, IKT och lärande bland partipolitiskt aktiva ungdomar* (2004). Den empiriska studien består av

semistrukturerade intervjuer med och observationer av 19 stycken partipolitiskt aktiva, unga människor mellan 15 och 18 år. Studiens övergripande frågeställning rör mediernas betydelse för dem i deras roll och identitet som medborgare. I vilken utsträckning blir medierna medborgerliga resurser? Det gäller de traditionella mediernas i allmänhet och datorn och internets betydelse i synnerhet. Den teoretiska utgångspunkten är delvis samma som i denna uppsats då han har ett diskursdemokratiskt perspektiv på medborgaren, utifrån begreppet medborgarkultur.

Det är den första delen i en serie av tre delstudier. I andra och tredje avslutande delen i rapportserien som kommer sommaren 2005 respektive sommaren 2006, ska Olsson med samma upplägg arbeta med ungdomar som är verksamma inom alternativa, ickeparlamentariska organisationer, samt inom ickepolitiska organisationer som till exempel idrottsföreningar (Ibid.).

5. Analys och resultat

Den representativa dimensionens diskurs: medborgarroll

Den formella kompositionen på de åtta undersökta hemsidorna är snarlik: en startsida med länkbara huvudnyheter med ingress, mindre nyheter med rubriker, någon bild och sidans interna huvudlänkar vågrätt högst upp eller lodrätt på sidmarginalen. Den sorts nättidningsupplägg som är standard för mer välgjorda hemsidor.

Hemsidor är en form av självpresentation (Jensen och Helles, 2005). Ett dilemma för politiska organisationer är hur deras webbsidor ska adressera både de involverade och allmänheten.

De flesta sidorna har medlemskap som gör att användaren kan skriva inlägg och göra en självpresentation för de andra medlemmarna. De av sidorna vars primära medlemskap inte är nätbaserat är *faltbiologerna.se* och *ungsvenskarna.se*. Det märks i främst *faltbiologerna.se:s* diskursiva dimension, adresseringen är i första hand till medlemmarna och i andra hand till allmänheten. Både i fråga om hur, då användaren förväntas ha vissa kunskaper om *Fältbiologerna* och i fråga om vad, då innehållet mer syftar till att vara en slags anslagstavla på nätet för medlemmarna om föreningens huvudsakliga aktiviteter bortom internet. Hemsidan är ett verktyg för att samordna den övriga interna verksamheten och inte *den* primära verksamheten (se Olsson, 2004).

Även *ungsvenskarna.se* – som ju är en del av ett politiskt parti – har sin huvudsakliga verksamhet bortom nätet, men adresseringen är mer balanserad till både de egna

partimedlemmarna och allmänheten. De har en seriös, professionell, utåtriktad och inbjudande presentation. Mycket av innehållet på sidan förutsätter inte att användaren är medlem eller insatt i deras aktiviteter. Förmodligen som ett led i ambitionen att bli mer politiskt korrekta och tvätta bort den rasistiska stämpeln.

De andra hemsidorna har sin huvudsakliga verksamhet på nätet. Det märks självklart i både presentationen och adresseringen, som är mer förutsättningslöst inkluderande (jfr med Wilhelm, 1999; Features of the virtual political public sphere). Användaren erbjuds i olika stor omfattning att delta, bidra, bli medlem och engagera sig både i verksamhet på och bortom nätet. De strävar inte lika mycket efter konsensus, eller åtminstone kompromiss och en kollektiv identitet som ungsvenskarna.se och faltbiologerna.se (jfr Dahlgren, 2003a).

Diskursen kommer nu att analyseras utifrån teorin om medborgarkultur. Dimensionerna analyseras efter redaktionernas/skaparnas/publicisternas egna texter och annat publicerat material utanför forumen, som undersöks i nästa del om den integrerade dimensionens resurs och medborgaridentitet. Identitetsdimensionen har ingen egen rubrik eftersom jag tycker att den framkommer i både presentationerna och de andra dimensionerna.

Värden: motstand.org som är ett forum för nationalsocialistisk och fascistisk ideologi, motsätter sig ofrånkomligen både grundläggande värden som jämlikhet, frihet, rättvisa och solidaritet, samt procedurmässiga som tolerans. En av de ideologiska förebilderna är det Nationalistiska Tyska Arbetarpartiet (NSDAP/AO) som i en externlänk påstår sig vara; ”dedicated to the defence of the white race” (2005 05 16). I internlänken ”Dagar att minnas” kan användaren om ockupationen av Norge och Danmark läsa; ”Den 9 april 1940 inleder tyska trupper *befrielsen* av Norge och Danmark” (min kursiva markering, 2005 05 16). Men trots dessa och andra antidemokratiska dispositioner understryker de frekvent nödvändigheten av procedurmässiga värden som öppenhet, diskussion och tolerans i fråga om åsiktsfrihet, eftersom de med likasinnade upplever sig censurerade av svenska myndigheter. I gästboken där diskussionen sker, lever de av allt att döma upp till åsiktstoleransen. Enda restriktionen är att; ”Vulgära inlägg undanbedes dock” (2005 05 16). Flera inlägg från antinazister på den nationalsocialistparodierade hemsidan; <http://info14is.com> (jfr med riktiga nationalsocialistiska hemsidan <http://info14.com>) står kvar, trots att de hävdar att medlemmarna i den nationella rörelsen är intellektuellt omogna och att de har sex med djur:

Dödåtdemokraterna, 2005 04 23:

I Sverige får man bedriva homosex och djursex men glass det får man inte äta! (<http://www.motstand.org>, 2005 05 17).

(Detta var en kommentar till anmälan mot den svarta glassen ”Nogger” som hävdats vara rasistisk eftersom den gav associationer till skällsordet ”nigger”.)

info14is.com, 2005 04 23:

Dödåtdemokraterna ja ni nationella gillar ju att knulla getter. Det har vi allt hört. Ta en get och håll käften din lilla parasit. www.info14is.com. (<http://www.motstand.org>, 2005 05 17).

Dödåtdemokraterna, 2005 04 24:

Värst vad demokraterna på info14is tog illa vid sig. Troligen sysslar personerna bakom denna sida med djursex och våldtäkter på småpojkar. Men personer som delar samma värdesystem med Mona Sahlin Göran Persson och Georg W Bush är ganska perversa. Det är bara horor som tror på demokrati och mänskliga rättigheter! (<http://www.motstand.org>, 2005 05 17).

info14is.com, 2005 04 25:

WWW.INFO14IS.COM Dödåtdemokraterna. Den nationella rörelsen är ju känd för att ha 14 åriga flickvänner när de själva är mellan 25-30. Men beror nog på att ni är som 13 åriga små pojkar i huvudet. Djursex. En person på club-28 är ju känd för att gilla får. Vet ju annars att varje nationell har en pitbull. Alla vet ju vad ni gör med era hundar. www.info14is.com. (<http://www.motstand.org>, 2005 05 17).

motstand.org:s definition av vulgära inlägg är minst sagt tolerant.

Deras värden stämmer väl överens med forskning om tyska nynazister på nätet (se Chroust, 2004). De motsätter sig amerikansk imperialistisk kulturell hegemoni, västerländsk ”dekadens” som droger och homosexualitet. Förvrängda versioner av kommunistfilosofen Antonio Gramscis teori om kulturell hegemoni är central i många av deras resonemang. Vilket är paradoxalt, eftersom han inte bara var kommunist, utan dessutom utvecklade teorin för att analysera den italienska vänsterns nederlag mot fascisterna 1922. I motstand.org:s fall är det Socialdemokraterna, medierna, liberalerna, kommunisterna, invandrarna och den ickenationalsocialistiska svenska befolkningen som utgör hegemonin. Kvarstår i kampen gör mest bara några nationalsocialister. Ett citat ur ”Vad är Motstånd?” sammanfattar det väl: ”De som är unga idag är mer än föregående generationers unga utsatta för liberal och marxistisk lögnhysteri (...)”(2005 05 12). Riktigt förargade är de i artikeln; ”Regimen stoppar fri debatt!” efter att deras debattforum stängts ner. De skrev bl a om; ”Demokrater, dumokrater, regimen's lealösa kreatur.” (2005 05 12).

De andra hemsidorna är betydligt mindre problematiska i fråga om grundläggande och procedurmässiga värden i redaktionellt och annat publicerat material utanför forumen. På framför allt socialism.nu förekommer mycket inläggsredigering av moderatorerna och det kommer ständigt in önskingar och förslag om vilka som borde ”bannas” (förbjudas) från

forumen en längre eller kortare tid. Detta gäller i något mindre omfattning alla forumen utom motstand.org och faltbiologerna.se. I Fältbiologernas fall antagligen därför att forumet nästan undantagslöst är internt med en artig och tillmötesgående ton mellan jämförelsevis likasinnade användare.

Samhörighetskänsla: En känsla av gemenskap mellan medborgare inom det egna socialpolitiska intresseområdet är en förutsättning för att göra en hemsida med ett diskussionsforum. Och inget i min empiriska undersökning har visat något annat. Frågan är istället om det finns någon medborgerlig tillit i samhället och till demokratins spelregler i stort? Utselas konflikter mellan motståndare snarare än fiender (Dahlgren, 2004)?

motstand.org är den sida som mest ställer sig i opposition till samhället. På internlänken ”Samtidsdebatt & samhällanalys” kan användaren i den redaktionella texten; ”Valet av påve bådar gott” läsa:

Påven som motsätter sig olika samhällsjukdomar som den fördärliga liberalismen, den människofientliga marxismen, perversionen homosexualitet, den bibelstridiga kombinationen kvinnliga präster, moderna förvirrade häxerier, avgudadyrkan och andetro, normlös ateism och sedeslös subkulturmusik (...)
(<http://www.motstand.org>, 2005 05 17).

De verkar inte tycka att de trots alla skillnader tillhör samma samhällseliga enhet. I samma länk kan användaren i pseudonymen ”Görans” text ”De kallar det för befrielse, är det så det är att vara fri?” läsa:

Kommunister och demokrater, dessa lågtstående massmänniskor utan hjältemod och folkgemenskap, kan naturligtvis aldrig fatta sådana högre värden. (<http://www.motstand.org>, 2005 05 17).

Det är provokativt och oresonligt, det finns ingen ömsesidig känsla av gemenskap, inte ens en antydning av tillit. ungsvenskarna.se ger på internlänken ”Vår politik” uttryck för deras bristande inkluderande gemenskap med andra kulturer i Sverige:

Sverige håller på att omformas till ett mångkulturellt samhälle. Vi tror inte att ett sånt samhälle kan fungera utan våld och motsättningar. En kultur – ett sätt att leva – måste vara den dominerande i ett samhälle. I Sverige ska svensk kultur råda, liksom varje folk har rätt till sin kultur i sina egna länder. (<http://www.ungsvenskarna.se>, 2005 05 17).

antifeminist.nu skriver om artiklarna på sidan att åsikterna är författarnas egna och behöver

inte överrensstämma med samfundets åsikter. Likväl har de läst, accepterat och publicerat dem och gjort dem till en del av sidans diskursiva dimension. Pseudonymen ”PRIX EUALIA” beskriver feministens utseende i artikeln ”Feminist-Gurun – en kort karaktäristik för professionella antifeministologer”:

Saknar skäggväxt, men under näsan kan man skymta stråna av två glesa Adolf-attribut. Stor i käften, vilken ytterligare markeras med påkletad rödfärg, som snarare ger associationer till babianhonor, än till en mänsklig mat och pratapparat. (<http://www.antifeminist.nu>, 2005 05 17).

Artikeln verkar vara humoristiskt skriven, men känns bara föraktfull och plump. Kontexten är inte förmildrande. Hemsidans skapare säger sig vara för jämställdhet och mot feminism, men deras jämställdhetsarbete är betydligt anspråkslösare än vad motarbetning av feminismen är. De andra sidornas diskursiva dimension har inte uppvisat någon motsvarande provokativ eller oresonlig attityd.

Kunskap: Kunskap och kompetenser är den mest uppenbara aspekten av sidornas diskursiva dimension. Kunskap i form av texter: bokutdrag, nättidskrifter, längre artiklar, kortare nyhetsartiklar, recensioner, uppsatser, kalendrar, ordlistor, redaktionellt material, användares material, medlemmars material, inbjudna skribenter och material från andra medier, etc. Hemsidorna består huvudsakligen av texter som främst syftar till kunskap, eller som motstand.org uttrycker det; ”Kunskap är makt!” (2005 05 12). Texterna är undantagslöst explicit ideologiska och står ofta i motsättning till massmediernas dominerande referens- och tolkningsramar. Bilder har en väldigt sekundär betydelse i förhållande till texter. Undantaget är vanster.nu som har ett stort bildarkiv på teman: anarkism, djurrätt, feminism, höger, kommunism, socialism och syndikalism. Ljudfiler förekommer inte alls på hemsidorna. Mest ambitiöst textmaterial har feminetik.se med den feministiska nättidskriften ”Vildmark” som innehåller texter av redaktören, inbjudna skribenter och medlemmarna. Bland inbjudna skribenter finns texter av bl a Peter Eriksson (Miljöpartiets språkrör), Lars Ohly (Vänsterpartiets partiledare) och Gudrun Schyman (Feministiskt Initiativ).

socialism.nu har ovanligt många vetenskapliga artiklar och uppsatser om feminism, antifascism, ideologi, historia och organisering, i sitt textarkiv – allt i från Friedrich Engels på 1800-talet, till uppsatser från 2000-talet. vegan.nu har examensarbeten och ordlistor på animaliska ingredienser och e-nummer. Även motstand.org och antifeminist.nu har ambitiösa textarkiv. motstand.org har liksom socialism.nu en delvis historisk inriktning. antifeminist.nu:s textarkiv består uteslutande av styrelsens, inbjudna skribenter och

insändarnas egna. Deras texter är liksom vanster.nu kommenterbara. Men jämfört med antalet inlägg i diskussionsforumen är det inte så många användare som utnyttjar den möjligheten på någon av sidorna. Samtliga sidor har mer eller mindre ambitiösa externa länksamlingar.

Praktiker: Jag har redan nämnt något om vilka möjligheter till praktiker som erbjuds användarna i deras medborgarroller. Det kan gälla kommentarer, förslag, recensioner, tips till kalendrar, protestlistor, etc. vanster.nu, socialism.nu, vegan.nu och faltbiologerna.se har alla kalendrar där användare eller medlemmar själva kan skicka in tips om evenemang och händelser. Det kan gälla demonstrationer, möten, föreläsningar, studiecirkelar, aktionsläger, både nationellt och internationellt. På vegan.nu:s kalender förekommer tips om matlagningskurser och vanster.nu har externlänken ”Agera” till olika upprop i form av protestlistor, ofta med internationell inriktning. Detta är en mycket konkret form av resurs för användaren till politisk handling som kan få konsekvenser bortom nätet. Användaren uppmanas dessutom att själv publicera nyheter, löpsedlar och på kalendern. Namn krävs och det finns en speciell ruta för källa. vanster.nu, socialism.nu och ungsvenskarna.se har alla en veckans fråga där användaren kan klicka för ett svarsalternativ och se resultaten.

Annars är vegan.nu nog den sida som möjliggör för mest praktiker på hemsidan. Medlemmarna uppmanas att lämna fler bidrag till deras omfattande receptsamling. På ”Konsument” kan medlemmar recensera olika veganrelaterade produkter som finns i handeln. Meningen är att man därigenom ska hjälpa varandra att finna de bästa produkterna och undvika de sämre. Produkterna som recenseras av medlemmarna är tandkräm, glass, mjölk, halvfabrikat, ostar, tidningar, böcker på både svenska och engelska, däribland kokböcker. Medlemmar uppmanas att komma med fler omdömen och betyg på produkterna. Alla användare ombeds att föreslå nya länkar och medlemmar uppmanas även att föreslå nya kategorier. Det finns färdiga vykort och man kan dessutom göra egna och skicka in. På ”Community” kan man bli medlem och medlemmar kan söka medlemskap i något av nätverken: Djurens rätt Göteborg, Djurens rätt Linköping, Djurens rätt Stockholm, Liberala djurvänner, Malmö djurrättsaktivister, vegan.nu Götaland, vegan.nu Norrland eller vegan.nu Svealand. I ”Filarkivet” finns kategorierna; affischer, argumentsamlingar, examensarbeten, flygblad, recept (julmat) och övrigt (vitaminguide). På mobil hittar man färgbilder till mobiltelefoner med färgskärm.

Hemsidorna ger användarna kunskap och kompetenser för att delta, vilket stärker medborgaridentiteten och användaren kan delta i handlingar som leder till ny kunskap och kompetens, stärkt medborgaridentitet, samhörighetskänslor och demokratiska värden (se Dahlgren, 2004).

ungsvenskarna.se är det enda politiska partiet och de har också den sidan som mest uppmanar besökaren att bli medlem. Det är den enda sidan med ett större varuutbud (antifeministiska samfundet säljer sin egen t-shirt). I ungsvenskarna.se:s butik finns kläder, litteratur, musik Sverigedemokraterna-prylar och diverse. Det är också den enda sidan med en egen kampanj. Kampanjen heter ”Vägra kallas rasist! En kampanj om förtryck i Sverige”. På kampanjlänken kan man anmäla intresse att sprida kampanjmaterial ”i din skola” (2005 05 12). Även på vegan.nu är skaparna väldigt måna om att besökaren ska bli medlem.

Dessa två sidor (vegan.nu och ungsvenskarna.se) illustrerar väl Jensen och Helles resultat om skillnader mellan NGOs och partier (2005). NGOs som vegan.nu fokuserar mycket på att få användarna involverade, genom förslag på hur man ska gå med och sponsra organisationen. I vegan.nu:s fall består sponsringen i att de vill att användarna ska bli medlemmar kostnadsfritt och bidra till att göra sidan. De möjliggör på så sätt för kommunikation mellan användarna och inte bara mellan användare och webbsida. Båda sidorna förväntade sig mycket kommunikation och handling, men veganernas kommunikation var snarare horisontell och nerifrån-upp, än hierarkisk som ungsvenskarnas. På vegan.nu vill skaparna snarare att användarna ska göra sidan tillsammans och agera i regionala nätverk, än att användarna ska betala in medlemsavgift och bli medlemmar som kan hjälpa till att sprida partiets färdigförpackade kampanjpropaganda i skolor med uppmaning från ordföranden.

I något mindre omfattning stämmer dessa skillnader även överens med de helt nätbaserade vanster.nu, socialism.nu, feminetik.se och antifeminist.nu kontra faltbiologerna.se. För faltbiologerna.se är användarnas engagemang i upprätthållandet av hemsidan relativt betydelselöst. Fältbiologerna är primärt en förening bortom nätet. motstand.org skiljer sig här, då den trots att den är helt nätbaserad, inte konstitueras av användarna på samma sätt som de andra helt nätbaserade sidorna. Det är också den enda sidan som inte har något telefonnummer eller adress till de ansvariga och som saknar någon form av medlemskap.

I samband med att recensioner och produkter nämns så vill jag understryka att banners är vanliga men de är med något undantag inte kommersiella, oftast gör de reklam för likasinnade webbsidor.

Diskussion: Samtliga hemsidor möjliggör i enlighet med mina urvalskriterier för diskussion genom forum (i motstand.org genom gästboken). De gör också klart att skaparna eller moderatorer redigerar bort inlägg som till innehållet och/eller språket är avstötande. Det minskar riskerna för att användare ska undvika forumen p g a att de är ohyfsade (Ranerup, 2001).

Den interagerande dimensionens resurs: medborgaridentitet

Jag har gjort en kategorisering av forumen i: lågaktiva, medelaktiva och högaktiva. Lågaktiva forum är de med något/några inlägg i månaden eller mindre. Mellanaktiva forum är de med något/några inlägg i veckan. Högaktiva forum är de med flera inlägg om dagen.

Karaktäristiskt för alla är att antalet besökare och lästa inlägg är betydligt högre än de som faktiskt gör inlägg. På varje sida finns en åsiktsmässigt blandad kärngrupp på mellan 10 och 40 personer som står för merparten av inläggen. Tobias Olssons resultat ger en vink om att några av anledningarna till att besökare inte själva gör inlägg kan vara; intressebrist, tidsbrist, rastlöshet, samt för seriös eller oseriös debattnivå (2004).

Ett problem vid jämförelser mellan de olika hemsidornas diskussionsforum är aktivitetsgraden. Det är svårt att jämföra motstand.org med sin mellanaktiva gästbok och faltbiologerna.se med sitt enda forum med vegan.nu:s 76 mestadels högaktiva forum fördelade på sju teman och socialism.nu:s 47 mestadels högaktiva forum fördelade på fyra teman. Skillnaden är flera hundra inlägg i veckan. I en mellanposition är ungsvenskarna.se och antifeminist.nu som båda har sju stycken överlag högaktiva forum, vanster.nu som har sex stycken mellanaktiva och feminetik.se som har fyra stycken högaktiva forum. Det är enkelt att konstatera att motstand.org har låg nivå och att faltbiologerna har artigast ton eftersom diskussionernas begränsade omfattning är lätt att överskåda. ungsvenskarna.se, antifeminist.nu, vanster.nu och feminetik.se går också att överskåda, men på vegan.nu och socialism.nu har jag fokuserat mig på de senaste veckornas inlägg, med några axplock ur äldre diskussioner. Den generella tonen eller jargongen i vegan.nu och socialism.nu:s forum verkar inte ha förändrats de senaste två, tre åren. Samma sak gäller också för de andra.

Värden: Som nämnts i diskursvärden så är det bara motstand.org som bryter mot grundläggande och procedurmässiga värden. Diskussionerna kan i olika stor utsträckning hetta till och hålla låg nivå både i språk och innehåll, i samtliga sidors forum. Men på motstand.org är drygt hälften av inläggen bara diskussioner med personligt riktade förolämpningar mellan nationalsocialister och deras antagonister. Andra hälften består av enskilda inlägg från sidans sympatisörer med glada tillrop eller påminnelser om demonstrationer och dylikt. Nordiska Rikspartiet är flitigt med att påminna om nationalsocialistiska högtidsdagar. Ett seriöst försökt till att verkligen få nationalsocialisterna att förstå deras ogrundade rashat kom efter inläggen om djursex som citerades tidigare:

Till info14is, 2005 04 26:

Min flickvän blev våldtagen av tre svartingar. Efter det blev jag nationell. Så sexpersioner får ni stå för och

inte de nationella. Fast ni kanske tycker det är bra att invandrare våldtar tjejer? (<http://www.motstand.org>, 2005 05 17).

info14is.com, 2005 04 26:

Till info14is En våldtäkt handlar inte om ras eller kultur utan att män är överordnade kvinnor och använder sina maktstrukturer/där våldtäkt ingår) mot kvinnor. 95 % av alla våldtäkter begås i hemmet av personer som kvinnan tjänar. Antagligen var du redan rasist innan och hittade en ursäkt för att hata alla invandrare. Är det inte lite korkat att dra alla invandrare över en kam. Då borde du hata finnar, norrmän och danskar då det är den grupp av invandrare som begås flest brott i sverige. Ni förfalskar fakta och ljuger. Ni är patetiska.

www.info14is.com – sanningen om nazisterna som äter kebab varje kväll och slår sin flickvän varje helg.

Info14is-crew www.info14is.com. (<http://www.motstand.org>, 2005 05 17).

Enda svaret från nationalsocialistiskt håll var föga insiktsfullt:

Rasist Javiist, 2005 04 27:

Tack till Nrp som informerar och minns nationella högtidsdagar. För jävligt att våldtäkter äger rum. Info14is inlägg var rekordlångt. Vad är det som är så bra med dagens samhälle eftersom vi inte får kritisera det. Georg kan kanske svara? Info14is har knappast några seriösa argument. Men info14is kommentarer bevisar en sak. Demokratin är på fallrepet. Den existera nog åtskilliga årtionden till men idag kan vi börja skönja början till slutet. Död åt demokratin! (<http://www.motstand.org>, 2005 05 17).

Inläggen hör kanske snarare till dimensionen kunskap men alla dimensionerna går in och förutsätter varandra. Avsaknaden av argumenterande inlägg för varför våldtäkter primärt är ett rasproblem, illustrerar bristen på intresse att föra en seriös diskussion från nationalsocialistiskt håll. Ett riktigt lågvattenmärke i diskussionen var ett inlägg med våldshot efter provokation:

Anton, 2005 04 05:

herkules men svenska folket skrattar ju åt er. Ni har inte svenska folket med er. Sluta fantisera.

(<http://www.motstand.org>, 2005 05 17).

Sverige Åt Svenskarna! 2005 04 10:

Anton vänta du bara! Så fort jag snackat med admin hsa ska ja komma hem till dig och knackar på din dörr och slår in skallen på dig! För en sån fjortis som du har ju inte så mycket i hjärnan eller mellan benen! haha "En sann soldat kämpar inte för att han hatar vad som står framför honom, utan för att han älskar vad som finns bakom honom." (<http://www.motstand.org>, 2005 05 17).

Inlägget aktualiserar att internetanvändning inte är digital nomadism i ett rymdvakuum (se Parks, 2004). Användaren lämnar spår efter sig som går att lokalisera. Det tas även upp av

moderatoren i socialism.nu:s antifascistiska forum, där moderatoren satt upp varningar på vad användaren bör tänka på eftersom forumet övervakas av nationalsocialister.

På de övriga sidorna är det bara faltbiologerna.se som verkar vara befriade från mer grundläggande skillnader i fråga om intresse. ungsvenskarna.se:s forum är också relativt fritt från större ideologiska meningsskiljaktigheter, undantaget nationalsocialister som ibland avslöjas med att försöka infiltrera diskussionen. Annars är resultaten ganska förutsägbara. På vanster.nu och socialism.nu rör diskussioner med ideologiska motsättningar oftast frågor om socialism kontra liberalism och om tolkningsföreträde av olika former av socialistisk och feministisk teori. Uppblossade diskussioner för och emot feminism är centrala på både antifeminist.nu och feminetik.se. På feminetik.se förekommer dessutom diskussioner om feministisk teori. På vegan.nu rör de uppblossade diskussionerna vegansim, vegetarism, djurrätt, socialism, liberalism och feminism. Bedömt utifrån vad som skrevs i vegan.nu:s diskussionstråd ”Socialism.nu” startad av pseudonymen ”mrpinkboy” i ”Allmänforum”, temat ”Politik” (2005 04 23) verkar det vara flera debattörer som är aktiva på både vegan.nu och socialism.nu. Värde dimensionen kan appliceras på diskussioner väcka frågor om åsiktstolerans, men eftersom alla forumen har moderatorer så redigeras de värsta inläggen bort. Nackdelen är att redigeringen kan anklagas för att motverka åsiktsfrihet, fördelen är att diskussionen förmodligen håller en seriösare och trevligare nivå och lockar fler deltagare.

Sammantaget bör det aktiva deltagandet i eller läsandet av debatter som i relativt stor utsträckning lever upp till den demokratiska diskussionens kommunikativa krav på argument, ömsesidighet och inkludering, bidra till demokratiska värderingar (se Olsson, 2004).

Samhörighetskänsla: En konsekvens av moderatorernas redigering är att forumen får en något mer homogen inriktning. Hypotetiskt borde både homogena och heterogena forum kunna stärka gruppens gemensamhet. Till undersökningens mer homogena forum hör faltbiologerna.se:s och ungsvenskarna.se:s. faltbiologerna.se:s homogenitet beror nog mest på att forumet mest handlar om interna angelägenheter. Men i ungsvenskarna.se:s fall finns det vissa spänningar både mellan dem och nationalsocialister och mellan vänstersympatisörer. Vänstern berörs väldigt sällan, förhållandet till nationalsocialister är däremot ett återkommande diskussionsämne. Frågorna är då oftast hur de ska förhålla sig till antingen nationalsocialisternas politik – ska de demonstrera tillsammans med dem på nationaldagen exempelvis? Eller så är frågan hur de ska förhålla sig till egna medlemmar med ett förflutet i nationalsocialistiska organisationer. Trots att alla som skrivit om ämnet uppger att de tar avstånd från nationalsocialism, så verkar de vara mer bekymrade av den negativa publiciteten det ger dem, än den nazistiska politiken i sig.

På socialism.nu:s forum finns en återkommande oro för infiltrering av både Säpo och nationalsocialister, vilket har lett till moderatorernas nämnda riktlinjer. Riktlinjernas uppriktiga allvar kommer av att diskussionen bl a rör förberedelser och planering av demonstrationer, motdemonstrationer och aktioner mot just nationalsocialister. Söpomisstänksamheten är inte lika explicit men den återkommer då och då i mer radikala diskussioner om socialism och revolutionär handling. I sidans kvinnoseparatistiska forum är män förbjudna och liksom i feminetiks feministiska forum, så diskuteras mäns eventuella negativa inverkan i feministiska forum och om de borde förbjudas där eller inte.

Nationalsocialisternas interna nätdiskussioner sker däremot någon annanstans än i motstand.org:s gästbok, antagligen i slutna forum (se Chroust, 2004).

Kunskap: Kunskapsdimensionen i diskussionerna finns dels i de konkreta inläggen, men ännu mer i att deltagarna hellre än att försöka återge saker de läst på nätet, hänvisar till webbadresserna. De intresserade kan då själva länka till de aktuella sidorna. Detta ger utblickar mot samhället och samtiden. I fråga om speciellt kunskapsdimensionen fungerar internet som en resurs som överhuvudtaget inte kan motsvaras av de traditionella medierna (se Olsson, 2004).

Praktiker: Det är bara i motstand.org:s gästbok som det är ovanligt med diskussion som syftar till konkret handling på eller bortom nätet. Enstaka inlägg handlar visserligen om kommande möten, men de är ovanliga. På de andra sidornas forum är diskussioner som syftar till handling, mobilisering och träffar bortom nätet betydligt vanligare. faltbiologerna.se:s forum används nästan inte till något annat. På de övriga forumen är praktik i alla dess former sekundär till mer diskuterande och sociala funktionen, men praktiken är ändå ett vanligt inslag. På vanster.nu, socialism.nu, vegan.nu och feminetik.se har agerandet och träffandet till och med egna forum. Denna interaktivitet till praktisk förändring borde motverka den cynism som annars kan uppstå om politiska diskussioner inte får praktiska konsekvenser.

Diskussion: Diskussionsdimensionen kan vara intressant att relatera till Wilhelms fyra frågor eller kriterier om deliberation (Wilhelm, 1999). De underlättar förståelsen av diskussioner, huvudsaken är att man inte i likhet med Wilhelm dömer ut diskussioner efter den formella deliberativa diskursen.

Den första frågan gällde i vilken mån som inläggen är påståenden som söker svar? Alla nya trådar (eller inlägg) i motsats till inlägg i trådar, söker svar och reaktioner från de andra. Inlägg i trådar söker däremot oftast inte svar från de andra deltagarna. Inlägg i trådar kan vara väldigt långa, resonerande och argumenterande, men mestadels tycker deltagarna bara till om ämnet. Om en tråd blir lång så kan senare inlägg ha väldigt lite med det inledande inlägget att

göra. Det är självfallet varken bra eller dåligt, det är helt enkelt så diskussioner utvecklas, man tar fasta på olika saker i varandras resonemang.

Den andra frågan gällde i vilken mån deltagarna tar hänsyn till varandras inlägg? I det här fallet är det mycket beroende av hur många som deltar. Desto fler deltagare i en tråd, desto mindre chans att deltagarna tar hänsyn till varandras åsikter och istället mer delger sin mening någon enstaka gång eller i uppstyckade fragment, utan att någon omvärdering av sina egna ståndpunkter skett (för vidare diskussion om informationssamhällets fragmentering och ökade tempo, se Eriksen, 2001). Och tvärtom; i trådar med bara två, tre deltagare är det inte ovanligt att de tar hänsyn till den eller de andras argument och omvärderar sina egna åsikter.

Kunskapsdimensionen är central här, eftersom deltagarna i seriösare diskussioner oftast inte nöjer sig med vad någon skriver utan vill ha länkar till källorna, vilket de då i regel får.

Den tredje frågan gällde i vilken mån som det råder åsiktshomogenitet? Sidorna skiljer sig rätt mycket åt på denna fråga. faltbiologerna.se och ungsvenskarna.se är med få undantag homogena. De andra är däremot betydligt mer heterogena. Jag har inga siffror, tal eller procent att redovisa som Wilhelm (70% homogenitet) men det är förvånande hur många med liberala åsikter som är aktiva på vanster.nu och socialism.nu's forum. Även på vegan.nu är det ideologiska glappet mellan liberala och socialistiska perspektiv tydligt. Det är vanligare med antifeministiska åsikter i feminetik.se's forum än vad det är med feministiska åsikter i antifeministerna.nu's forum. Och i motstand.org's gästbok är ungefär hälften av inläggen från antagonister.

Den fjärde frågan gällde i vilken mån som diskussionen lever upp till Habermas deliberativa teori om rationell överenskommelse? Resultaten på denna fråga hänger samman med svaren på första och andra frågan. En del inlägg argumenterar oerhört väl och hänvisar till statistik och undersökningar, men merparten har en betydligt beskedligare argumentation. De kortare inläggens argumentation är väldigt kontextberoende av var (Sverige) när (aktuella händelser förmedlade genom traditionella medier) och det specifika forumets inriktning. I samband med forumets inriktning kan det nämnas att få om ens något av inläggen på ungsvenskarna.se är tänkbara på exempelvis socialism.nu eller faltbiologerna.se och vice versa. Snarlika åsikter kan man däremot hitta på socialism.nu, vanster.nu och vegan.nu. Nationalsocialisternas antagonisters åsikter skulle också passa på dessa sidor. De nationalsocialistiska åsikterna skulle inte passa på ungsvenskarna.se, som i sin tur inte passar någon annanstans. faltbiologerna.se's ämnen är för föreningsspecifika, deras åsikter skulle däremot kunna platsa överallt utom på ungsvenskarna.se eller motstand.org. De antifeministiska åsikterna på antifeminist.nu återfinns även på feminetik.se. Feministernas

åsikter återfinns i liten omfattning på antifeminist.nu och i större – men inte stor – utsträckning i främst de feministiska forumen på vegan.nu och socialsim.nu.

Mina diskussionsresultat stämmer väl överens med Wilhelms. Men till tredje frågans tes om att människor tenderar att söka sig till likasinnade, vill jag tillägga att debattlust kan få människor att söka sig till oliktankande för att få provocera eller diskutera.

De populäraste forumen är genomgående och utan konkurrens de med allmänpolitisk inriktning där diskussionerna oftast berör dagsaktuella frågor kopplade till nyhetsrapporteringen i de traditionella medierna. Speciellt dagstidningarnas nätupplagor och samhälls- och dokumentärprogram på Sveriges Television är vanliga referenser. Jargongen i de diskussionerna är lika ofta allvarlig som humoristisk.

Identiteter: Att ingå i politiska diskussioner på internet kultiverar självbilden som medborgare (se Olsson, 2004). Trots radikala och t o m revolutionära idéer på socialism.nu ställer de inläggen inte sig i opposition till samhället. Jargongen kan vara rå och grabbig, men den är inte hatisk som hos många nationalsocialister. Ett illustrerande exempel på riktigt låg grabbig jargong är från socialism.nu i ”Off topic”-forumet, i tråden; ”Kändis som jag skulle vilja sätta på...”:

Hormonize, 2003 05 04:

Om jag vore moderat så ska jag svara mig själv... (http://www.socialism.nu, 2005 05 17).

mrph, 2003 05 04:

hmm prinsessan madeleine kanske? Tills hon kräks? Och sen skulle jag vilja att hon skulle betala mig för det så att jag kan tatuera ”kunglig hovleverantör” och stå som HKH Prinsessans personliga gigolo i telefonkatalogen... (http://www.socialism.nu, 2005 05 17).

Fem liknande inlägg senare:

jefferson, 2003 05 05:

asså killar, vad är det här för våldsamt sexistisk tråd egentligen. Jag blir lite upprörd faktiskt. Robinson-Emma. (http://www.socialism.nu, 2005 05 17).

tjaja, 2003 05 05:

Jag känner också att det ballar ur något. Sätt gärna på kungen i röven men oavsett plats i produktionskedjan tycker inte jag att en brud förtjänar våldtäkt. Det är pissigt nog att vara brud ändå. Själv vill jag sätta på Kate Winslet, Neve Campbell, Rebecca Gayheart, Denise Rikards (innan hon skaffade silikon i tutterna), Michelle Williams och Ewa Röse. Kommer just nu inte på en enda kändiskille... eller jo... carl-johan nåt... han var fotomodell å dog i olyckan i roskilde för några år sedan. och dennis lyxen och ola salo förstås.

(<http://www.socialism.nu>, 2005 05 17).

Även på vanster.nu, vegan.nu och i viss mån ungsvenskarna.se kan det finnas en grabbig stämning. Mest plumpa inlägg finner man annars på antifeminist.nu och i de antifeministiska inläggen på feminetik.se. Det finns på vanster.nu, socialism.nu och vegan.nu oftast en samhällsinitierad kvickhet, en humoristisk finesse i tonen, som är ironisk, men sällan kall. feminetik.se har den seriösaste tonen av de undersökta forumen.

Det är få, om ens någon som debatterar under riktigt namn. Alias (pseudonym) är en självklarhet. Sammantaget så möjliggör hemsidornas resursdimension – med reservation för motstand.org – för kultivering av självbilden som demokratiska medborgare. En litet men viktigt påpekande här är att jag bara kan döma användarnas förståelse efter inläggen. Och majoriteten av forumbesökarna gör inga inlägg. De flesta hemsidorna för statistik över forumen och bedömt efter den, så är det knappt var tionde forumbesökare som gör något inlägg, merparten nöjer sig med att läsa.

6. Slutsats

Resultaten av hemsidornas diskursiva dimension visar att vilken medborgarroll som möjliggörs – trots en standardisering av webbstrukturens formella komposition – är betydligt mer beroende av skaparnas socialpolitiska organisationsform, ambitionsnivå och medborgarsyn, än av mediets inneboende möjligheter. Den mest horisontella, aktiva och interagerande medborgarrollen, möjliggörs på de hemsidorna vars organisationers primära verksamhet är internetbaserad, som vanster.nu, socialism.nu, vegan.nu och feminetik.se, men även antifeminist.nu och motstand.org är helt eller primärt nätbaserade. Den möjliggjorda medborgarrollen är därför inte en fråga om organisationsform, utan om ambitionsnivå och ytterst medborgarsyn och syftet med hemsidan. För hemsidor vars organisationers primära verksamhet ligger bortom internet, i partipolitik (ungsvenskarna.se) och föreningsliv (faltbiologerna.se) är nätet ett komplementverktyg för den övriga verksamheten och inte *den* primära verksamheten. ungsvenskarna.se har en mer balanserad adressering till både medlemmarna och allmänheten, men partipolitikens hierarkiska organisation återspeglas likväl i medborgarsynen.

Hemsidornas värde- och samhörighetsdimensioner stämmer väl överens mellan diskursdimensionen och resursdimensionen. Om skaparna ger uttryck för bristande värde- och samhörighetskänsla i diskursen, så ger användarna i regel också uttryck för samma brister i

resursen – ofta i en grabbig eller plump jargong. Men det måste understrykas att merparten av hemsidorna och diskussionsforumen generellt inte brister i fråga om ömsesidig respekt med samhället eller delar av det.

Kunskap och kompetenser är den mest uppenbara aspekten av hemsidornas diskursiva dimension. De består huvudsakligen av texter som främst syftar till kunskap. Texterna är undantagslöst explicit ideologiska och står ofta i motsättning till massmediernas dominerande referens- och tolkningsramar. Bilder har en väldigt sekundär betydelse i förhållande till texter. Ljudfiler saknas helt. Kunskapsdimensionen i diskussionerna är aktiv, hellre än att försöka återge källor, hänvisar användarna till webbadresserna, som de intresserade själva kan länka till.

Möjligheter för handling bortom nätet möjliggörs diskursivt mer eller mindre på alla hemsidorna. Diskussioner som syftar till demonstrationer, möten och informella träffar är vanligt, men sekundärt till den mer diskuterande och sociala funktionen.

De flesta forumen är högaktiva, men även mellan- och lågaktiva förekommer. Mina diskussionsresultat stämmer väl överens med tidigare forskningsresultat. Men tidigare Habermasinspirerad forskning har ofta haft alldeles för formella kriterier på vad som är en god politisk diskussion utifrån den deliberativa demokratis diskurs. Det är att missförstå eller underskatta det sociala sättet på vilka människor diskuterar på nätet, då de inte syftar till att nå rationell konsensus. Till tesen att människor tenderar att söka sig till likasinnade, vill jag tillägga att debattlust kan få människor att söka sig till oliktankande för att få provocera eller diskutera.

Resultaten har understrukit att politik kan diskuteras med poetiska, affektiva, humoristiska och ironiska inslag. Det är ett felslut att tro att politik enbart hör ihop med rationalitet och att underhållning bara hör ihop med känslor. Diskussionernas inlägg kräver inte att användaren har utbytt perspektiv eller övervägt andra åsikter. Hellre än att bygga på välunderbyggda argument består diskussionen ofta av kortare kommentarer och de är inte alltid särskilt reflekterande. Provokativa och oresonliga debatter gör att toleransen gentemot oliktankande bitvis är obefintlig och formerna för interaktion ibland inte speciellt medborgerlig. Men dessa resultat är ändå undantag i en generellt god diskussionsmiljö. Desto färre deltagare det är i nya trådar desto större möjlighet och chans att inläggen blir långa, resonerande och välunderbyggda. Ett riktigt bra och effektivt deltagande i diskussioner verkar bara vara möjligt med få deltagare.

Diskussionsforum som domineras av ensidiga användargrupper avskräcker inte andra användare – vare sig mer ömsesidiga och bitvis provokativa diskussioner mellan

socialister/liberaler, köttätare/veganer, feminister/antifeminister eller ren fientlighet och övervakning mellan nationalsocialister och antifascister. Men moralisk renhetssträvande fundamentalism är det bara motstand.org som ger uttryck för.

Mina urvalskriterier gör att flera av de undersökta hemsidorna tillhör en exklusiv grupp av Sveriges hundratals socialpolitiska hemsidor. De är en för helheten icke representativ minoritet. Men min ambition har inte varit att säga hur det generellt är bland alla hundratals socialpolitiska hemsidor, utan att göra kvalitativa fallstudier av ett heterogent urval av de med bäst potential. Tanken är att det i deras potential finns tendenser som pekar på internetoffentlighetens framtida möjligheter för medborgares allt större utomparlamentariska politiska engagemang.

De undersökta hemsidorna har överlag stora diskurs- och resursmöjligheter för medborgarkultur och deliberativ diskussion. I förhållande till den strukturella dimensionen av internetoffentligheten skiljer de sig markant från traditionella medier. Både formen och innehållet ger möjligheter som saknar motsvarighet i de traditionella medierna. Nätets kommersialisering och reglering är inte något större hinder då det bevisligen finns reklamfria hemsidor och plats för till och med nationalsocialister – om än i något begränsad omfattning. Deras interaktiva potential finns där, den livaktiga diskussionen är i full gång, men det utnyttjas bara av en minoritet på några tusen medborgare med tillgång, kunskap och det mest avgörande med den ökade tillgången och kunskapen – intresse. Jag vill inte underskatta den digitala klyftan, men tillgången och kunskapen är så pass utbredd att nätets deliberativa potential främst överskuggas av att den politiska användningen är underordnad andra användningsområden.

Flera av dessa hemsidor och andra alternativa motkrafter i internetoffentligheten, fyller en viktig medborgerlig funktion i den samtida senmodernitetens nyliberalism, vars marknadsstyrning kommersialiserar offentligheterna och tömmer medborgarrollen på social och politisk betydelse. I förhållande till befolkningen i sin helhet är det få som gör anspråk på internets politiska möjligheter. Men för bl a vegan.nu – som är en av hemsidorna med bäst deliberativa möjligheter – har medlemsantalet ökat med flera tusen sedan starten. Samma tendens är genomgående för alla av de mest välgjorda hemsidorna. Det pekar åtminstone i rätt riktning inför internetoffentlighetens nyliberala framtid.

Litteratur

Anderson, D. M and Cornfield, M. (2003). *The Civic Web. Online Politics and Democratic Values*. I D. M. Anderson and M. Cornfield (eds.). USA: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Arvidsson, C. m fl. (1996). *Demokratins utmaning. Politikens gränser och det civila samhällets möjligheter*. I C. Arvidsson (red.). Falun: Ekerlids Förlag.

Bennett, W. L. (2003a). "New Media Power: The Internet and Global Activism". I N. Couldry and J. Curran (eds.). *Contesting Media Power. Alternative Media In A Networked World*. (s. 17-37). Rowman and Littlefield.

Bennett, W. L. (2003b). "Communicating Global Activism: Strengths and Vulnerabilities of Networked Politics". *Information, Communication & Society*.

<http://depts.washington.edu/ccce/Home.htm>

Bennett, W. L. (2003c). "Branded Political Communication: Lifestyle Politics, Logo Campaigns, and the Rise of Global Citizenship". I M. Micheletti, A. Follesdal and D. Stolle (eds.). *The Politics behind Products*. New Brunswick, N. J.: Transaction Books.

<http://depts.washington.edu/ccce/Home.htm>

Bennett, W. L. (2003d). "Lifestyle Politics and Citizen-Consumers. Identity, Communication and Political Action in Late Modern Society". I J. Corner and D. Pels (eds.). *Media and the Restyling of Politics. Consumerism, Celebrity and Cynism*. (s. 137-150). Noida: Sage Publications.

Bennett, W. L. (2004). "Civic Learning in Changing Democracies: Challenges for Citizenship and Civic Education". Center for Communication and Civic Engagement. University of Washington, Seattle, USA. <http://depts.washington.edu/ccce/Home.htm>

Bergström, A. (2004). "Internet". I U. Carlsson och U. Facht (red.). *MedieSverige 2004. Statistik och analys*. (s. 195-223). Göteborgs universitet: Nordicom-Sverige.

Bjurström, E., Fornäs, J och Ganetz, H. (2000). *Det kommunikativa handlandet. Kulturella perspektiv på medier och konsumtion*. Falun: Nya Doxa.

Björk, M och Peterson, A. (2002). "Motsättningar, makt och moderation; en introduktion". I M. Björk och A. Peterson (red.). *Vid politikens yttersta gräns. Perspektiv på EU-toppmötet i Göteborg 2001*. (s. 9-18). Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Carlsson, M. (2002). "Nätet och medborgare i globaliseringsperspektiv". I P. Dahlgren (red.). *Internet, medier och kommunikation*. (s. 291-322). Lund: Studentlitteratur.

Chroust, P. (2004). "Neo-Nazis and Taliban On-Line: Anti-Modern Political Movements and Modern Media". I P. Ferdinand (ed.). *The Internet, Democracy and Democratization*. (s. 102-118). Digital Printed in Great Britain, West Sussex: Routledge.

Corner, J and Pels, D. (2003). "Introduction: The Re-styling of Politics". I J. Corner and D. Pels (eds.). *Media and the Restyling of Politics. Consumerism, Celebrity and Cynism*. (s. 1-18). Noida: Sage Publications.

Dahlgren, P. (2000). "Media, Citizenship and Civic Culture". I J. Curran and M. Gurevitch (eds.) *Mass Media and Society*. (Third Ed.). (s. 310-328). London: Edward Arnold.

Dahlgren, P. (2002). "Internetåldern". I P. Dahlgren (red.). *Internet, medier och kommunikation*. (s. 13-38). Lund: Studentlitteratur.

Dahlgren, P. (2003a). "Internet, Public Spheres and Political Communication: Dispersion and Deliberation". Lunds universitet: Sociologiska institutionen, avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap.

Dahlgren, P. (2003b). "Net-activism and the Emergence of Global Civic Cultures". European Doctoral Summer School in Communication and Media, University of Westminster, August 2003; Nordic Media Research Conference, Kristiansand, Norway, Aug. 2003.

Dahlgren, P. (2003c). "Reconfiguring Civic Culture in the New Media Milieu". I J. Corner and D. Pels (eds.). *Media and the Restyling of Politics. Consumerism, Celebrity and Cynism*. (s.

151-170). Noida: Sage Publications.

Dahlgren, P. (2004). "Medborgarkulturer via medierna: en förutsättning för demokrati". I L. Nord och J. Strömbäck (red.). *Medierna och demokratin*. (s. 405-430). Lund: Studentlitteratur.

Dahlgren, P. (2004). "Medborgarkultur i samtidens mediemiljö". I C-G. Holmberg och J. Svensson (red.). *Mediekulturer. Hybrider och förvandlingar*. (s. 53-79). Falun: Carlsson Bokförlag.

Eriksen, O. E och Weigård, J. (2000). *Habermas politiska teori*. Översättning J. Retzlaff. Lund: Studentlitteratur.

Eriksen, T. H. (2001). *Ögonblickets Tyranni. Snabb och långsam tid i informationssamhället*. Falun: Nya Doxa.

Habermas, J. (2003/1981). *Borgerlig offentlighet. Kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*. Översättning J. Retzlaff (4: e uppl.). Lund: Arkiv moderna klassiker.

Habermas, J. (1990). *Kommunikativt handlande. Texter om språk, rationalitet och samhälle*. Översättning M. Carleheden, m fl. Redigerade av A. Molander. Uddevalla: Daidalos.

Institute for Politics Democracy & the Internet (Ipd). "Nonpartisan political websites: Best practices primer. A handbook for individuals and small organizations publishing political information online". The Georg Washington University, Washington D. C.
<http://www.ipdi.org>.

Jensen, K. B and Helles, R. (2005). "From Interactivity to Interaction? A Content Analysis of Websites as Public Resources for Political Participation". I K. B. Jensen (ed.). *The World Wide Web as Political Resource and Aesthetic Form*. Samfundslitteratur/Nordicom.

Kvarnström, C. (2004). *Fakta om informations- och kommunikationsteknik i Sverige 2004*. Landskrona: Statens institut för kommunikationsanalys.

- Lundquist, L. (2001). *Medborgardemokratin och eliterna*. Lund: Studentlitteratur.
- McCaughey, M and Ayers, M. D. (2003). I M. McCaughey and M. D. Ayers (eds.). *Cyberactivism. Online Activism in Theory and Practice*. New York & London: Routledge.
- Nerman, B. (1997). *Den offentliga lögnen*. Uddevalla: Atlas.
- Olsson, T. (2002a). *Mycket väsen om ingenting. Hur datorn och internet undgår att formas till medborgarens tekniker*. Stockholm: Uppsala universitet.
- Olsson, T. (2002b). ”Politiskt deltagande i den digitala tidsåldern”. I P. Dahlgren (red.). *Internet, medier och kommunikation*. (s. 205-230). Lund: Studentlitteratur.
- Olsson, T. (2004). *Oundgängliga resurser. Om medier, IKT och lärande bland partipolitiskt aktiva ungdomar*. Media and Communication Studies Lund University, Research Report 2004:2, Lund: Sociologiska institutionen.
- Parks, L. (2004). ”Kinetic screens: epistemologies of movement at the interface”. I N. Couldry and A. McCarthy (eds.). *Mediaspace. Place, Scale and Culture in a Media Age*. (s. 37-57). London and New York: Routledge.
- Peters, J. D. (2001). *Speaking into the Air. A History of the Idea of Communication*. The University of Chicago Press. Chicester: Wiley.
- Poster, M. (1998). ”Cyberdemokrati – Internet och det postmoderna subjektet”. I O. Hemer och J. O. Nilsson (red.). *i Transformation. Kulturen i den virtuella staden*. (s. 112-137). Lund: Aegis förlag.
- Premfors, R och Roth, K. (2004). En demokratisyn och ett forskningsfält”. I R. Premfors och K. Roth (red.). *Deliberativ demokrati*. Lund: Studentlitteratur.
- Ranerup, A. (2001). ”Online forums as a tool for people-centred governance: experiences from local government in Sweden”. I L. Keeble and B. D. Loader (eds.). *Community Informatics. Shaping Computer-Mediated Social Relations*. (s. 205-219). London and New

York: Routledge.

Renikainen, J och Reirberger, M. (2004). "Kritiken av deliberativ demokrati". I R. Premfors och K. Roth (red.). *Deliberativ demokrati*. Lund: Studentlitteratur.

Rodgers, J. (2003). *Spatializing International Politics. Analysing activism on the Internet*. London and New York: Routledge.

Salter, L. (2003). "Democracy, New Social Movements, and the Internet. A Habermasian Analysis". I M. McCaughey and M. D. Ayers (eds.). *Cyberactivism. Online Activism in Theory and Practice*. (s. 117-144). New York & London: Routledge.

Sjöberg, U. (2002). "Nya medier – och de gamla: konvergens". I P. Dahlgren (red.). *Internet, medier och kommunikation*. (s. 39-61). Lund: Studentlitteratur.

Statens offentliga utredningar (SOU, 2000:1). *En uthållig demokrati! Politik för folkstyre på 2000-talet. Demokratiutredningens slutbetänkande*. Demokratiutredningen. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

Stevenson, N. (2004). *Understanding Media Cultures. Social Theory and Mass Communication*. (Second Ed.). London: Sage publications.

Strandbrink, P. (1998). "Det moderna medborgarskapets börda. Den liberala demokratins problem" (s. 49-61). *Häftet för kritiska studier*, nr 2, årgång 31.

Strömbäck, J. (2000). *Makt och medier: En bok om samspelet mellan medborgarna, medierna och de politiska maktavarna*. Studentlitteratur: Lund.

Sundén, J. (2002). "Kön, kod och kropp i textbaserade virtuella världar". I P. Dahlgren (red.). *Internet, medier och kommunikation*. (s. 39-61). Lund: Studentlitteratur.

Svensson, C. (2001). *Samtal, deltagande och demokrati i svenska TV-debattprogram*. Motala: Institutionen för Tema – Tema Kommunikation, Linköping universitet.

Warkentin, C. (2001). *Reshaping World Politics. NGOs, the Internet, and Global Civil Society*. USA: Rowman & Littlefield Publishers.

Wilhelm, G. Anthony. (1999). "Virtual sounding boards: how deliberative is online political discussion?". I B. N. Hague and B. D. Loader (eds.). *Digital Democracy. Discourse and Decision Making in the Information Age*. (s. 154-178). London and New York: Routledge.

Källor

<http://www.antifeminist.nu>

<http://www.faltbiologerna.se>

<http://www.feminetik.se>

<http://www.motstand.org>

<http://www.socialism.nu>

<http://www.ungsvenskarna.se>

<http://www.vanster.nu>

<http://www.vegan.nu>